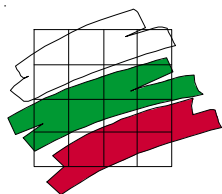

СЕРИЯ КОНЮНКТУРНИ ОБЗОРИ

ИКОНОМИКАТА НА БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ 2003 ГОДИНА (годишен доклад)

**АГЕНЦИЯ ЗА ИКОНОМИЧЕСКИ
АНАЛИЗИ И ПРОГНОЗИ**

ул. „Аксаков“ 31, София 1000, България

© **Агенция за икономически анализи и прогнози 2004**

1000 София, ул. „Аксаков“ №31

тел.: 981 65 97, 9859 56 01

факс: 981 33 58, 980 93 22

e-mail: aeaf@aeaf.minfin.bg

<http://aeaf.minfin.government.bg>

Всички права запазени.

Никакви части от тази публикация не могат да бъдат репродуцирани, съхранявани (запаметявани) или разпространявани чрез електронни системи, фотокопиране или чрез други способи без предварителното изрично писмено съгласие на Агенцията за икономически анализи и прогнози.

ISSN 1311-9915

Позоваването на тази публикация на АИАП от серия „КОНЮНКТУРНИ ОБЗОРИ“ при препечатване на информация е задължително.

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ	3
БРУТЕН ВЪТРЕШЕН ПРОДУКТ	7
ИНФЛАЦИЯ	16
ФИСКАЛЕН СЕКТОР	20
ДОХОДИ, ЗАЕТОСТ И БЕЗРАБОТИЦА	25
ФИНАНСОВ СЕКТОР	34
ПАРИЧНИ И ВАЛУТНИ ПАЗАРИ	38
ПЛАТЕЖЕН БАЛАНС	49
ДИНАМИКАТА НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА СПОРЕД ВЪНШНИ ОЦЕНКИ	55

ВЪВЕДЕНИЕ

През 2003 г. българската икономика за шеста поред година регистрира ръст на брутния вътрешен продукт (БВП), като от 2000 г. насам той постоянно надвишава 4%. Това дава основания да се твърди, че България се намира в период на устойчив икономически растеж.

Постигнатият ръст на БВП от 4.3% е относително висок, но не е напълно задоволителен от гледна точка на поставените цели пред икономическото развитие на страната и нейния потенциал. Ръстът на вътрешното и външното търсене създаде условия за по-висок от предварително прогнозиран икономически растеж. Крайното потребление се повиши с 6.6% в реално изражение, инвестициите - с 13.8%, а износът на стоки и услуги - с 8%. Голяма част от нарасналото вътрешно търсене бе посрещнато от повишен внос на стоки и услуги (с 14.8%). Постигнатият икономически растеж е по-висок от този на повечето страни от ЕС, но България тепърва трябва да настига средното жизнено равнище в ЕС. За да се извърши по-бързо този процес е необходимо икономическият растеж у нас да е значително по-висок от реализирания или близък по стойност на този в Литва (8.9%) и Латвия (7.5%).

По икономически сектори на предлагането много висок ръст на брутната добавена стойност (БДС) отбеляза индустрията (7.1%), най-вече поради значителното увеличение на продажбите за износ на отрасли като производство на текстил и изделия от текстил, производство на облекло, производство и леене на метали. За втора поредна година висок ръст отбелязват продажбите в отрасъл машини, оборудване и домакински уреди, а в края на 2003 г. бе регистрирано значително увеличаване на продажбите в отрасъл превозни средства без автомобили. Развитието на последните два отрасъла е положителен факт, както поради това, че те имат относително по-голям дял на добавената стойност в крайната си цена в сравнение с другите добре развиващи се промишлени отрасли, така и поради възможността да се диверсифицира стоковата структура на българския износ. Хранителната промишленост също се развива успешно през последната година, като тя е насочена както към външните, така и към вътрешните пазари.

Селското стопанство отбелязва спад на БВП от -1.3% и е една от причините България да не успее да реализира потенциала си за икономически растеж. Основна причина за това са незадоволителните резултати на отрасъл зърнопроизводство през 2003 г. Секторът на услугите, който бе водещ през повечето от миналите периоди, реализира по-нисък растеж в сравнение с предходните години.

През 2003 г. инфлацията се запази на относително ниско равнище. Годишната инфлация в края на годината е 5.6% и е малко по-висока от предварителните очаквания, главно поради по-високото нарастване на цените на зърнените продукти и хляба, регистрирано през последните месеци на годината. През периода януари - септември инфлацията бе дори по-ниска от прогнозната, поради което и средногодишната инфлация (2.3%) бе по-ниска от очакваното. Инфлацията в страната е по-висока от средната за ЕС, главно поради продължаващите корекции в административните цени, както и поради действието на ефекта Баласа-Самюелсън. Все пак, по-високата инфлация

спрямо европейската се наблюдава главно при групата на услугите, които са предимно нетърговски и така не създават проблеми с конкурентоспособността на българската икономика.

Основен фактор, спомогнал за постигнатата макроикономическа стабилност в страната, е провежданата фискална политика. Консолидираният гържавен бюджет приключи годината с незначителен излишък по касовото салдо и така бе изпълнена предсрочно една от основните цели на тригодишната фискална стратегия - постигането на балансиран бюджет. Доброто изпълнение на бюджета се дължи най-вече на преизпълнението на плана по приходите, като данъчните приходи бяха с 12.3% повече спрямо 2002 г. Растежът на данъчните приходи изпревари предварителните очаквания. Това се дължеше на високите приходи от ДДС, както и на приходите от социалноосигурителни вноски.

Сред най-важните резултати на постигната макроикономическа стабилност и икономически растеж са повишаването на заетостта и намаляването на нивото на безработица, както и повишаването на реалните доходи в страната. Според предварителните данни на НСИ средната работна заплата в страната е нараснала с 10.3% в номинално и 7.7% в реално изражение. Анализът на динамиката на средната работна заплата по сектори показва изпреварващ ръст на заплатите в частния спрямо обществения сектор. Въпреки това, нивото на заплащане в обществения сектор продължава да е по-високо от това в сектора на частните фирми и предприятия. Тенденцията на нарастване на доходите през 2003 г. се потвърждава и от данните на НСИ за домакинските бюджети. Паричният доход средно на лице от домакинството е със 7% по-висок в реално изражение спрямо 2002 г. Индикатори за подобряващото се благосъстояние на населението са и променената структура на потребление на домакинствата, както и данните за вътрешната търговия в страната.

В резултат на нарасналата икономическа дейност в индустрията и провежданата от правителството активна социална политика, на пазара на труда бе отчетено значително намаление в нивото на безработица през 2003 г. Това се отчита както от данните на АЗ за регистрираните безработни, така и от наблюденията на работната сила на НСИ. Според АЗ средногодишният брой на регистрираните безработни през 2003 г. е със 128 хил. души или с 19.5% по-нисък в сравнение със средногодишния им брой през 2002 г. Данните за броя на безработните според НРС през 2003 г. отбелязват по-голям спад в сравнение с отчетения от АЗ. Те са с 24.3% по-малко на годишна база. Средното ниво на безработица за 2003 г. според НРС е 13.7%. Нивото на безработица в страната вече е по-ниско в сравнение с това в Полша и Словакия, макар че все още се запазва на високо равнище.

Един от основните процеси, наблюдавани през годината в страната, бе задълбочаването на финансовото посредничество и бързото нарастване на кредитната активност на търговските банки, без това да води до влошаване на стабилността на банковата система като цяло. Валутният съвет в България остана стабилен, с което допринесе за засилването на доверието във финансовата система и икономиката. Процесът на ремонетизация продължи и през 2003 г. Отношението на МЗ към БВП в края на годината достигна до 48.9% срещу 43.2% за 2002 г. Депозитите нараснаха общо с 15.5% (1.24 млрд. лв.), което е свидетелство за възстановеното доверие в стабилността на банковата система. Успоредно с това се забелязва значително нарастване на дълго-

срочните депозити (срочни депозити над 2 години и спестовните депозити) на домакинствата. Тази тенденция има голямо значение за бъдещото развитие на българската икономика, тъй като привличането на дългосрочен ресурс благоприятства отпускането на дългосрочни инвестиционни кредити.

Кредитната експанзия продължи с още по-висок темп през 2003 г. Кредитът за неправителствения сектор нарасна с 48.3% или 3.1 млрд. лв. Това се дължи на нарасналата кредитоспособност на икономическите агенти, силната конкуренция между отделните банки и стабилно опериращата като цяло банкова система. Високият ръст на кредитите за частния сектор, заедно с високото качество на кредитните портфейли на банките са предпоставка за поддържане на стабилен бъдещ икономически растеж.

Средният лихвен спред между краткосрочните левови кредити и срочните левови депозити за 2003 г. намалю с 0.7 процентни пункта през годината и достигна 6.1 процентни пункта (6.8 процентни пункта през 2002 г.). Това се дължеше в много по-голяма степен на тенденцията към понижаване на лихвените проценти по кредитите, отколкото на покачването на тези по депозитите. Основни причини за наложилата се тенденция на понижаване на лихвените проценти по кредитите са засилената конкуренция между търговските банки, както и подобрените условия за бизнес в страната и свързаното с това намаление на кредитния риск.

През 2003 г. небанковите финансови институции продължиха да се развиват динамично и стабилно, задълбочавайки финансовото посредничество в икономиката. Все още финансовата система е доминирана от банковата система, но показателите, характеризиращи развитието на небанковите финансови институции, се подобряват. Независимо от това, те изостават от нивото на развитие, характерно за една функционираща пазарна икономика.

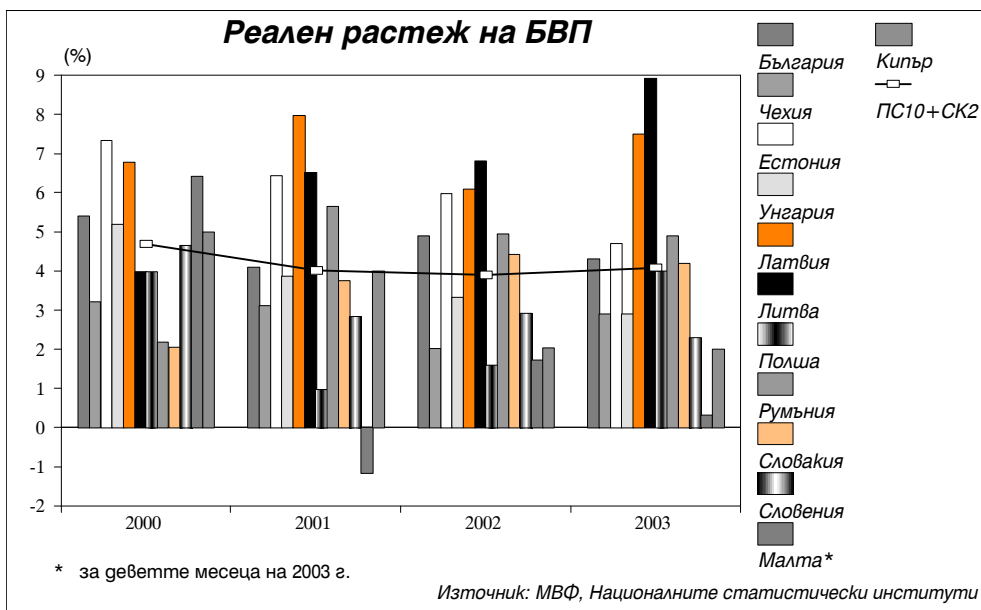
Едно от съществените явления, наблюдавани през годината, е значителното влошаване на текущата сметка на платежния баланс на страната. Дефицитът по текущата сметка достигна 1498.3 млн. евро или 8.5% от БВП. Основни причини за високия дефицит по текущата сметка са влошаването на търговския баланс и по-лошото салдо по статията „Доход“. Фактори, допринесли за влошаването на търговското салдо, са увеличеното вътрешно търсене, допълнително подпомогнато от високата кредитна активност на банките, силната девалвация на щатския долар, добрите темпове на българския износ, както и от подобрения контрол на митниците. Не може да се тълкува еднозначно проблемът с текущата сметка на платежния баланс на страната. От една страна, високият обем на вноса е обусловен от повишения внос на суровини, материали и инвестиционни стоки, които са пряко свързани със съживяването на българската икономика. От друга страна, повишеният внос на потребителски стоки създава известни притеснения. Високият дефицит по текущата сметка засега успешно се финансира от ПЧИ и други елементи на финансовата сметка, поради което общият баланс на страната е положителен в размер на 630.3 млн. евро. Трябва да се изтъкне, че въпреки относително слабия растеж в ЕС (основен търговски партньор на страната) и значителната девалвация на щатския долар срещу еврото, България успя да реализира значителен ръст на износа на стоки, което в никакъв случай не е признак на влошаваща се конкурентоспособност на българската икономика. Трябва да се изтъкне, че проблем с нарастващи дефицити по текущата сметка изпитват и останалите страни от Централна и

Източна Европа, като много често причините, довели до това, са аналогични на тези у нас. Все пак, ако дефицитът по текущата сметка се запази висок за по-дълъг период от време или пък той не може успешно да бъде финансиран от финансовата сметка на платежния баланс, това би било индикация за наличието на траен и сериозен проблем в развитието на българската икономика. ○

БРУТЕН ВЪТРЕШЕН ПРОДУКТ

Вече шеста година по ред България реализира икономически растеж, като от 2000 г. насам той постоянно надвишава равнището от 4%. Произведеният брутен вътрешен продукт за 2003 г. е на стойност 34.4 млрд. лв. и е нараснал с 4.3% спрямо предходната година в реално изражение. Така създаденият БВП през 2003 г. успя да достигне нивото си от 1991 г. в постоянни цени и вече е на ниво, около 13% по-ниско от това през 1989 г. Поредицата от години, в които растежът на БВП трайно надвишава нивото от 4% дава основание да се твърди, че през последните години, благодарение на постигнатата макроикономическа стабилизация в страната, България е навлязла в период на устойчив и относително висок икономически растеж.

Въпреки постигнатото добро икономическо развитие през 2003 г., страната загубва известни позиции по отношение на своето развитие спрямо останалите 10 присъединяващи се страни и Румъния. Ако през 2002 г. реалният ръст на БВП на България беше един от високите и значително превишаваше средния за дванадесетте страни, то през 2003 г. страната реализира растеж на БВП, който е около средния за тази група страни. Като страна в преход, която тепърва трябва да настига жизненото равнище и доходи на глава от населението на ЕС¹, е необходимо икономическият растеж да е значително по-голям от реализирания или близък по стойност на този в Литва (8.9%) и Латвия (7.5%).

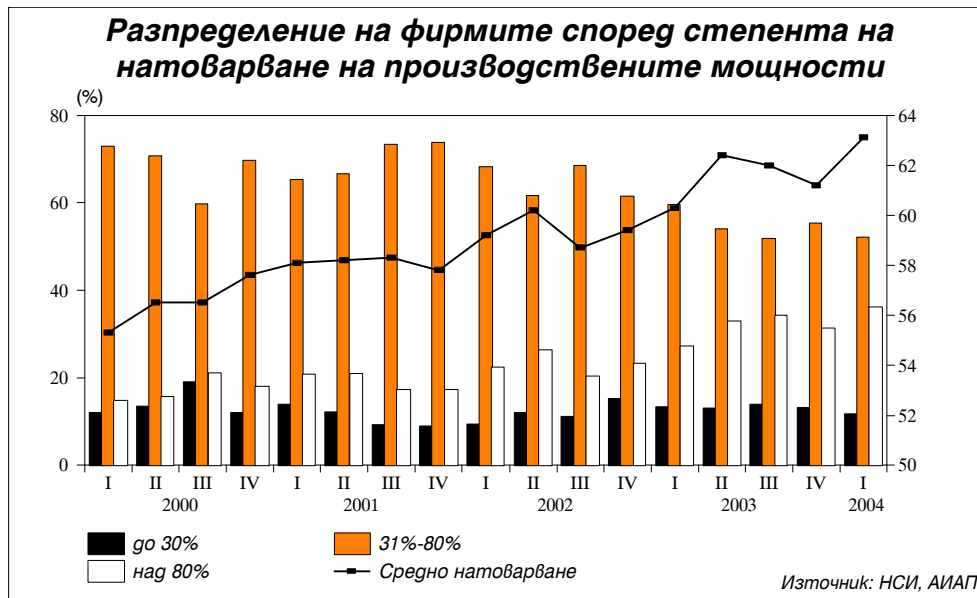
Реализираният ръст на БВП през 2003 г. беше по-нисък и от прогнозирания.² Ръстът на отделните компоненти на БВП по крайно използване надхвърли предварителните очаквания. Вътрешното търсене се увеличи чувствително и приносът му за растежа на БВП е 8.9 процентни пункта. Крайното потребление се повиши с 6.6% в реално изражение, като крайните потребителски разходи на домакинствата се явяват основен фактор за икономическия растеж през годината. Инвестициите в основен капитал запазиха високите си темпове на растеж, наблюдавани през последните години и продължават да увеличават относителния си дял в БВП. Растежът на износа

¹ БВП на глава от населението (ППС) през 2003 г. по данни на АМЕСО е 27.5% от средното за ЕС-15.

² В макрорамката на държавния бюджет за 2003 г. бе заложен ръст на БВП от 5%.

на стоки и услуги (8%) също надхвърли предварителните прогнози. В резултат на това, през последното тримесечие на 2003 г. се наблюдава рекордно ниво на натоварване на производствените мощности. Регистрираната стойност е 63.1% и е най-висока от началото на измерването на показателя досега.

Основна причина за по-ниския растеж на БВП от предварителните очаквания е изключително високото нарастване на вноса на стоки и услуги (14.8%). Очевидно фирмите не успяват да отговарят бързо на нарастващото вътрешно търсене, което налага необходимостта една част от него да бъде задоволена с по-висок внос. До известна степен това се дължи не само на количественото увеличение на търсенето в страната, но също така и на промени в неговата структура и невъзможността българските фирми да се адаптират към тях достатъчно бързо.

ворят бързо на нарастващото вътрешно търсене, което налага необходимостта една част от него да бъде задоволена с по-висок внос. До известна степен това се дължи не само на количественото увеличение на търсенето в страната, но също така и на промени в неговата структура и невъзможността българските фирми да се адаптират към тях достатъчно бързо.

Основните причини, които стоят зад растежа на крайното потребление, са нарастването на реалните доходи на населението (по предварителни данни реалната работна заплата нараства със 7.7%), нарастването на кредитите за домакинствата с 959.7 млн. лв., както и удължаването на техния матуритет спрямо 2002 г.³ През 2003 г. разходите за хранителни и нехранителни стоки нарастват с 8.5% в реално изражение. Положителна тенденция, говореща за повишаване на жизнения стандарт, е че растежът на разходите за нехранителни стоки (9.5%) надвишава този за хранителни (8.3%). Според данни на НСИ за търговията на гребно най-висок растеж през 2003 г. отбелязва търговията със стоки за домакинството и битовата техника (16.3%). Увеличеното търсене на стоки за дълготрайна употреба също може да се използва като индикатор за подобряващо се благосъстояние на населението в страната, а така също и за оптимистичните очаквания на икономическите агенти. Подобно значение имат и данните за продажбите на автомобили в страната. По данни на Съюза на вносителите на автомобили в България продажбите на нови автомобили са се увеличили с 20% и достигат до 17 220. В същото време по данни на КАТ през миналата година са внесени 159 597 употребявани автомобили, което е ръст от 21.3% спрямо 2002 г.

Нарастването на индекса на физическия обем на потреблението на жилища, заедно с нарастването на цените на недвижимата собственост, са друг показател за повишаване на благосъстоянието.

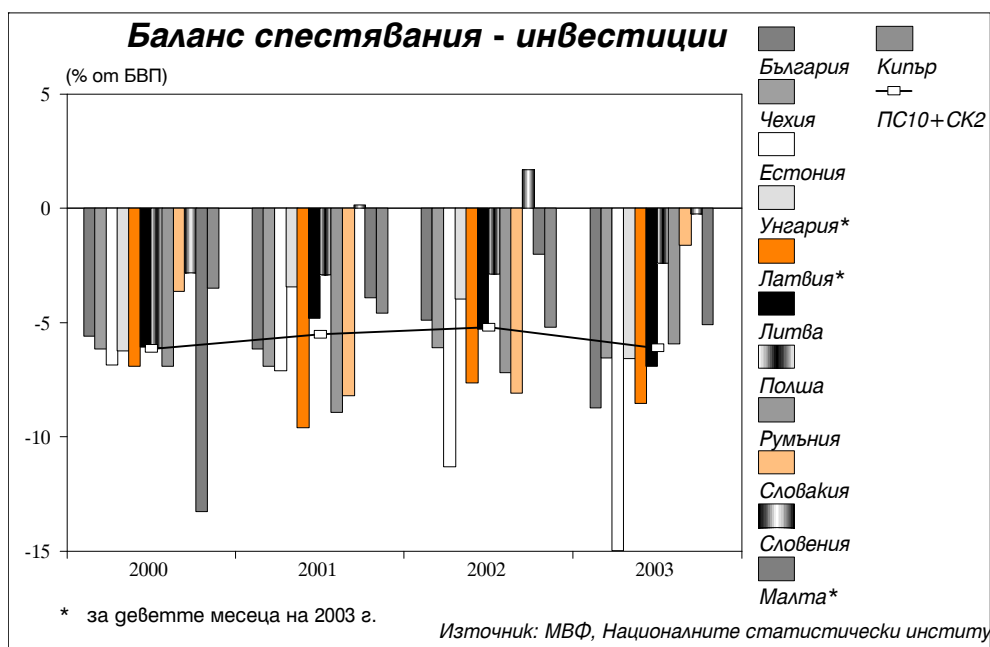
³ Вж. по-подробно „Доходи, заетост и безработица“ и „Финансов сектор“.

Значителна част от потреблението е насочена към вносни стоки. До ноември вносът на потребителски стоки в страната в доларово изражение отбелязва ръст от 38.6% спрямо същия период на предходната година, а в същото време българските промишлени предприятия регистрират ръст на продажбите на вътрешния пазар само от 6.7% на годишна база. През 2003 г. националните спестявания са в размер на 13% от БВП, докато стойността на същия показател за 2002 г. е 15%. Инвестициите нарастват с 13.8% в реално изражение, което води до влошаване на баланса спестявания - инвестиции, а оттук и салдото по текущата сметка е силно отрицателно.

Това е всеобщ проблем на страните, присъединяващи се към ЕС заедно с Румъния и България. Средно за разглежданите страни балансът⁴ между брутните спестявания и брутното капиталобразуване в икономиката е отрицателен и се влошава. В повечето от тях (с изключение на Румъния и Литва) се наблюдава и процес на намалението на брутните спестявания.

В резултат на позитивните очаквания на икономическите агенти за предсказуемо развитие на икономиката, през 2003 г. инвестициите нарастват с 13.8% и допринасят за растежа на БВП с 2.51 процентни пункта.

За това способства и понижаването на лихвения процент по кредитите в резултат на експанзионистичната кредитна политика на търговските банки - дългосрочните кредити за частните предприятия нарастват с по-високи темпове спрямо 2002 г.⁵ Въпреки това, дялът на брутните инвестиции в основен капитал в БВП

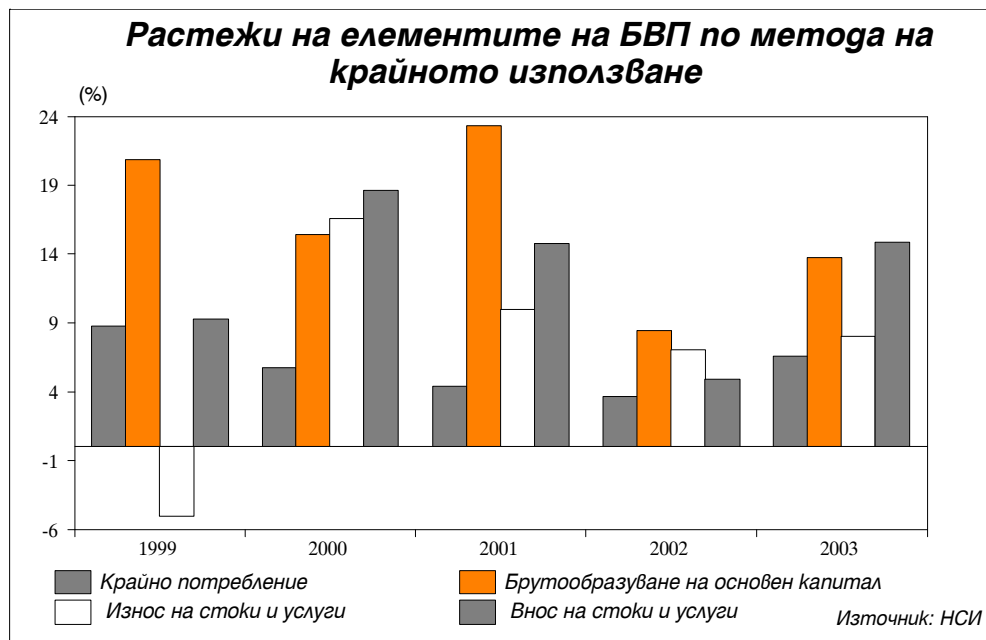
в България е един от най-ниските (19.6%) сред десетте присъединяващи се страни плюс Румъния. Този дял нараства спрямо предходната година с 1.3 процентни пункта, но равнището му все още е ниско спрямо стандартите на останалите страни от групата. При тях се наблюдава сравнително постоянно, а в някои страни (Чехия, Естония, Латвия, Словения и България) умерено нарастване на равнището на брутното капиталобразуване. Ниската норма на местни спестявания у нас е ограничение пред ръста на инвестициите в основен капитал. Трябва да се отбележи, че България успява за първи път да изпревари Полша (18.5%).

Износът на стоки и услуги нараства с 8%, но не успява да компенсира значителното увеличаване на обема на вноса през 2003 г. (14.8%). Така нетното външно търсене има отрицателен принос

⁴ Като дял от БВП, изчислен по формулата $БВП + \text{доход (нето)} + \text{текущи трансфери (нето)} - \text{потребление}$ (вж. IMF, *Balance of Payments Compilation Guide*, 1993).

⁵ Вж. за подробности раздел „Финансов сектор“.

от -4.6 процентни пункта към икономическия растеж на страната през годината. Като резултат от едновременното увеличаване на обемите на вноса и износа, нараства и отвореността на българската икономика, измервана като дял на външната търговия в БВП, а оттук нараства и зависимостта на растежа от външни фактори.

От гледна точка на предлагането, по-ниският растеж на БВП спрямо предварителните очаквания се дължи на лошите резултати в аграрния сектор, както и на относително по-слабия растеж на сектора на услугите. Най-висок реален растеж на брутната добавена стойност (БДС) от 7.1% отбелязва индустрията и напълно оправдава

оцакванията за ускоряване на икономическата активност в сектора. Индустрията увеличи дела си в БДС до 30%. До голяма степен доброто развитие на сектора се дължи на чувствителното увеличаване на продажбите на промишлеността за износ. През изтеклата година промишлените продажби нараснаха със 17.4%, като тези за износ са се увеличили с 35.8%. Продажбите за вътрешния пазар реализират ръст от 6.7%. Пет отрасли допринасят за над половината от продажбите за износ. Това са производство и леене на стомана, (16.5% от продажбите на промишлеността за износ), химични продукти и производство на облекло (с по 10.5%), машини, оборудване и

**Промислени продажби
(2003 г. спрямо 2002 г.)**

Реално изменение (%)
Общо **За износ**

Отрасли със значим положителен принос в растежа

Хранителни продукти и напитки	20.6	37.0
Производство и леене на метали	31.1	39.2
Облекло, вкл. кожено; обработка на кожухарски кожи	25.9	56.2
Текстил и изделия от текстил, без облекло	42.2	64.0
Машини, оборудване и домакински уреди	19.5	40.2

Отрасли със значим отрицателен принос в растежа

Канцеларска и електронноизчислителна техника	-34.3	-33.5
Събиране, пречистване и разпределение на вода	-2.8	

Източник: НСИ, АИАП

домакински уреди (8.1%) и производството на хранителни продукти и напитки (6.9%). Структурата на износа остава относително непроменена спрямо 2002 г., като производителите на облекло са увеличили най-значително дела си в продажбите за износ от 7.8% през 2002 г. до 10.5% през 2003 г. Отрасълът, който най-чувствително е намалил дела си в общите промишлени продажби за износ, е производството и разпределението на електрическа енергия, газообразни горива и топлинна енергия (от 6.4 на 4.2%). Най-значим принос за растежа на вътрешните продажби имат производството на храни и напитки и на електроенергия.

Промислените отрасли в България могат условно да се разделят на три групи. Първата от тях включва отрасли, които разчитат на благоприятно развитие на световната конюнктура, за да реализират ръст на продажбите и съответно на печалбите. Такива са производството на метали и химическата промишленост. До известна степен това се дължи на мащаба на тяхната производствена дейност, която предполага обем на търсенето, много по-голям от този на вътрешния пазар, за да бъдат предприятията ефективни. Стимулите за производство и продажби са силно свързани със световната цена на продукта и ресурсите. При запазване на темповете на растеж в САЩ и в Китай, през 2004 г. може да се очаква цените на металите и на химическите продукти да се запазят на достигнатото ниво и дори да продължат възходящия си тренд, което е благоприятен фактор за българските производители. Евентуален проблем пред производителите в тези отрасли е съобразяването с екологичните изисквания, свързани с приемането ни в ЕС, което ще наложи допълнителни инвестиции, като е възможно това да направи производството им нерентабилно за дълъг период от време. От страна на разходите по производството, ниските цени на природния газ в България се отразяват благоприятно върху конкурентоспособността както на химическата промишленост, така и на металургията.

Втората група отрасли са шивашката и текстилната промишленост. И при тях основната част от продажбите се реализират за износ, но основното конкурентно предимство са ниските разходи за производство и географската близост до основния ни партньор - ЕС. В края на 2004 г. ще бъдат премахнати нетарифните ограничения пред вноса на китайски изделия в ЕС, което ще увеличи и конкурентният натиск пред нашите производители на облекло и текстил, както на европейския пазар, така и на вътрешния ни пазар. През 2003 г. продажбите на производителите на облекло за вътрешния пазар намаляха с 19.5%, като в същото време търговията на сребно с текстил, облекло, обувки и кожени изделия се увеличи с 4.6%, което се дължи изцяло на засиления конкурентен внос от гържави, ползващи същите сравнителни предимства като българските производители. Продажбите на текстил за износ регистрират един от най-високите темпове на растеж сред останалите промишлени отрасли, докато тези за вътрешния пазар нарастват с темп, съпоставим със средния за промишлеността като цяло. Основната линия на развитие на производството на облекло и обувки би трябвало да бъде постепенното преминаване от работа на ишлема към усвояване на производство по цялата верига на добавената стойност, създаване на собствени изделия и търговски марки. Това, от своя страна, предполага консолидация на производителите и увеличени разходи за разработване на модели за маркетинг и реклама.

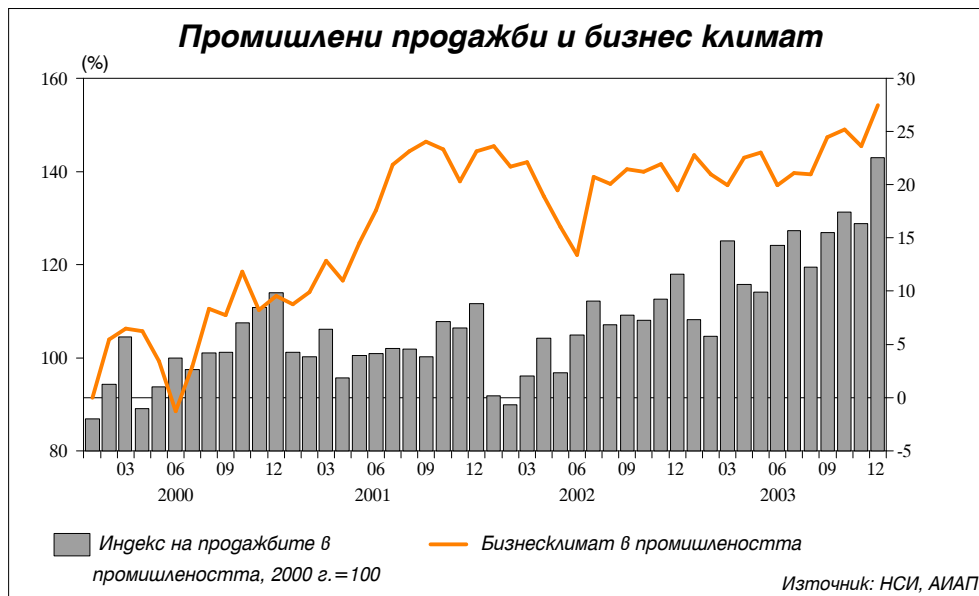
Трета група отрасли увеличават продажбите си както за вътрешния, така и за външния пазар. Увеличеното търсене на стоки за дълготрайна употреба обуславя ръста на продажбите на мебели

за вътрешния пазар (54%), което го превръща в отрасъла с най-бързо нарастващите продажби за българския пазар. Продажбите за износ на отрасъла също се увеличават с високи темпове (43.6%). Развитието на строителството до голяма степен предопределя растежа на вътрешните продажби на отрасъл продукти от други неметални минерални суровини (17.9%), като продажбите за износ се увеличават с 37%. Към тази група може да се причисли и отрасъл машини, оборудване и домакински уреди. В него няма концентрация на приходите от продажби в малко на брой предприятия и включва разнообразна продукция, което допринася за стабилността на растежа на отрасъла.

Отрасълът с най-големи продажби е производството и разпределението на електрическа енергия, газообразни горива и топлинна енергия. През 2003 г. той увеличава продажбите си едва с 2.7%, като за разлика от предходни години продажбите му за износ намаляват. Вътрешните продажби на отрасъла нарастват с 5.6%, докато тези за експорта са с 10.8% по-малки в сравнение с 2002 г. Това се дължи на спрения износ на електрическа енергия за Турция през първото полугодие на изтеклата година. През втората година експортните продажби възстановяват обема си, като намаленият износ за Турция се компенсира с увеличени продажби за други страни.

Отрасълът производство на храни и напитки е втори по значение според дела си в общите промишлени продажби. Той се развива доста динамично, като продажбите му за износ се увеличават с 37%, а тези за вътрешния пазар - с 16.6% и изпреварват ръста на потреблението като цяло. Това дава основание да се твърди, че местните производители успешно се конкурират с вноса на хранителни стоки. Отрасълът има значителен потенциал за бъдещо развитие, особено в посока увеличаване на продажбите за износ. Хранителната промишленост все още е предимно ориентирана към задоволяване потребностите на вътрешния пазар. За целта обаче е крайно необходимо българските производители да приспособят производствата си така, че да съблюдават изискванията на ЕС относно хранителните продукти.

Като динамично развиващ се отрасъл може да се определи и производството на превозни средства без автомобили. През последните два месеца на годината той удвои продажбите си, а за цялата 2003 г. техният ръст надхвърли 40%. До голяма степен това се дължи на успешната приватизация и реструктуриране на корабостроителните и кораборемонтни заводи в страната.

Положителното развитие на промишлеността се отразява и на оценките на предприемачите от сектора за бизнес средата. Показателят за бизнес климата в промишлеността през 2003 г. се задържа стабилно над 20 пункта, с плавна тенденция за повишение. Подобни стойности и тренд се

наблюдават и при общия показател на бизнес климата.

През 2003 г. БДС в сектор услуги нараства с 3.5% в реално изражение. Всички отрасли от сектора забавят своя растеж в сравнение с 2002 г., като единствено в търговията увеличението на физическия обем на БДС е съпоставимо с това от предходната година. Отново, както и през миналите години, най-динамичните отрасли в сектор услуги са съобщенията и финансовите услуги, където БДС нараства съответно с 10.5 и 8.8%. Въпреки че и в двата отрасъла темповете на растеж са по-ниски спрямо периода 1999 - 2002 г., на тях се дължат 1.6 процентни пункта от общия растеж на услугите. Високият темп на растеж на отрасъл финанси, кредит и застраховки след 1998 г. се свързва с възстановяването на доверието във финансовата система след кризата от 1996 - 1997 г., докато този в отрасъл съобщения се дължи на бързото развитие на пазара на мобилни комуникации.

Един от важните отрасли на българската икономика - туризмът - отбеляза значителен ръст през 2003 г. Опасенията за туристическия сезон в страната, свързани с кризата в Ирак и разпространението на ТОРС, се оказаха неоснователни и не оказаха съществено влияние върху интереса към България, като тя се превърна в една от най-успешните дестинации в Европа. Според данни на Европейската комисия по туризъм към ЕС в световен мащаб туризмът отбелязва спад от 1.2%, а този в Европа отбелязва скромнен ръст от 0.4%, то в България според данни на БНБ приходите от международен туризъм се увеличават с 21.4% и достигат 1460 млн. евро. Броят на чуждестранните туристи, посетили страната, нараства с 18%. Разходите за туристически услуги на българските граждани също са се увеличили със 17.8%, достигайки 661.1 млн. евро.

Продължава да се увеличава дялът на туристите от ЕС в общия брой туристи, посетили България, който достига 43.8% към края на 2003 г. (33.7% през 2000 г.). Страната ни се налага на европейските пазари предимно с образа на евтина дестинация. Дялът на туристите от Русия, които традиционно имат висок дял на българския туристически пазар, се запазва относително постоянен за последните 4 години (в рамките на 3-4%). Положително е възвръщането на традиционните пазари от централноевропейските страни, където дялът на туристите е нараснал от 6.4 на 9.6% само през 2003 г.

През октомври 2003 г. България бе избрана за член на Изпълнителния съвет на Световната организация по туризъм, което е признание за успешното развитие на отрасъла през последните години. Към края на годината бе открит и първият официален представителен сайт за българската страна като туристическа дестинация, в който е включена обща информация за страната, маршрути, забележителности и атракции, места за настаняване, транспорт.

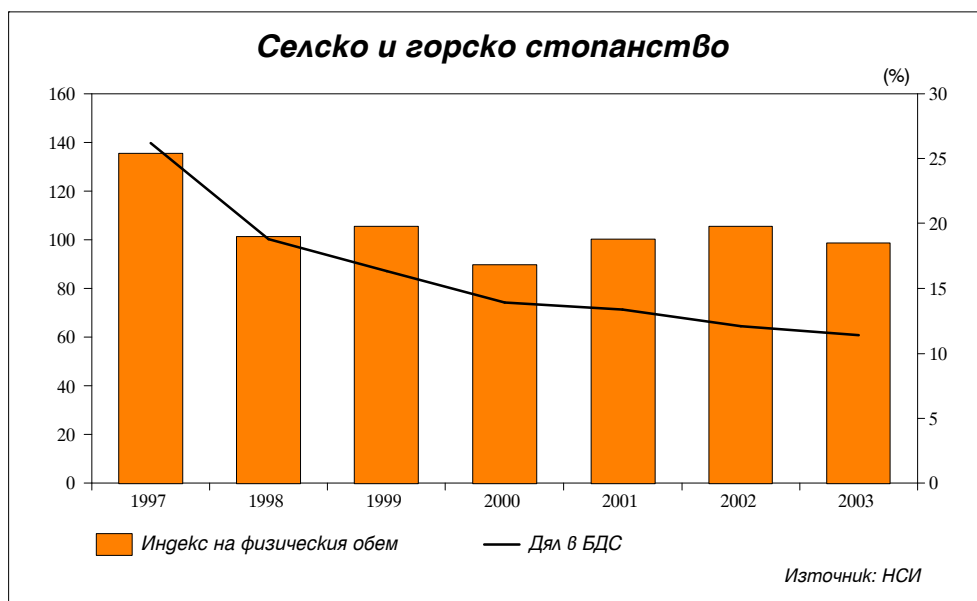
Един от основните проблеми пред по-нататъшното развитие на туризма в страната е недовре развитата инфраструктура на курортните комплекси. В края на 2003 г. бе взето решение за промяна в Закона за местните данъци и такси, с който приходите от туристически такси ще остават в общините и ще се изразходват целево за поддържане на инфраструктурата. Друг проблем е лошата инфраструктура и недостатъчния капацитет на летищата в страната и особено на тези във Варна, Бургас и Пловдив. Необходимо е да се ускори процеса на отдаването им на концесия като начин за подобряване качеството на обслужване на пристигащите у нас чуждестранни туристи, както и да се увеличи потенциалния брой пътници.

Важен фактор, който ще способства за динамичното развитие на туризма през 2004 г., е провеждането на Олимпийските игри в Атина. По данни на Министерство на икономиката се очаква в страната ни да пристигнат около три хиляди спортисти, както и около 200 хил. чуждестранни посетители, които ще направят разходи за туристически услуги в размер на 120 млн. евро.

През 2003 г. БДС в аграрния сектор отбеляза спад от 1.3% в реално изражение. В резултат на това относителният дял на сектора в БДС намалю до 11.4%. Основната причина за незадоволителните резултати в селското и горското стопанство през 2003 г. е слабата реколта от пшеница. Според предварителни данни на Министерство на земеделието и горите нейното производство намалява с 51% спрямо 2002 г. Производителите са засели с 34.7% по-малко площи спрямо предходната стопанска година, като една от основните причини за това са ниските изкупни цени от 2002 г. на тяхната продукция. Негативно влияние оказаха и неблагоприятните агроклиматични условия, които забавиха освобождаването на площите, заети с късни предшественици и това допълнително удължи срока на сеитбата. Така реалният добив на пшеницата е с около 1.5 млн. тона по-нисък от предварително очаквания.

Според прогнозни данни на МЗГ производството на зеленчуци и картофи ще е по-високо от това през 2002 г. Въпреки това, то не може да компенсира лошите резултати в областта на зърнопроизводството и като цяло отрасъл растениевъдство ще отбележи спад спрямо предходната година. Прогнозите са отрасъл животновъдство да има положителен принос при формирането на БДС на сектор селско и горско стопанство. Тези очаквания се базират на тенденцията на възстановяване на основните стада при всички видове животни. По прогнозни данни на МЗГ производството на месо се увеличава с 13.2% през 2003 г. Благоприятни са перспективите и за увеличаване на износа на отрасъла поради отпадането на забраната за износ на живи животни от България за ЕС.

Основен проблем, който стои пред развитието на аграрния сектор в страната, е високата себестойност на произвежданата продукция. Средната изкупна цена при повечето селскостопански стоки се движи в

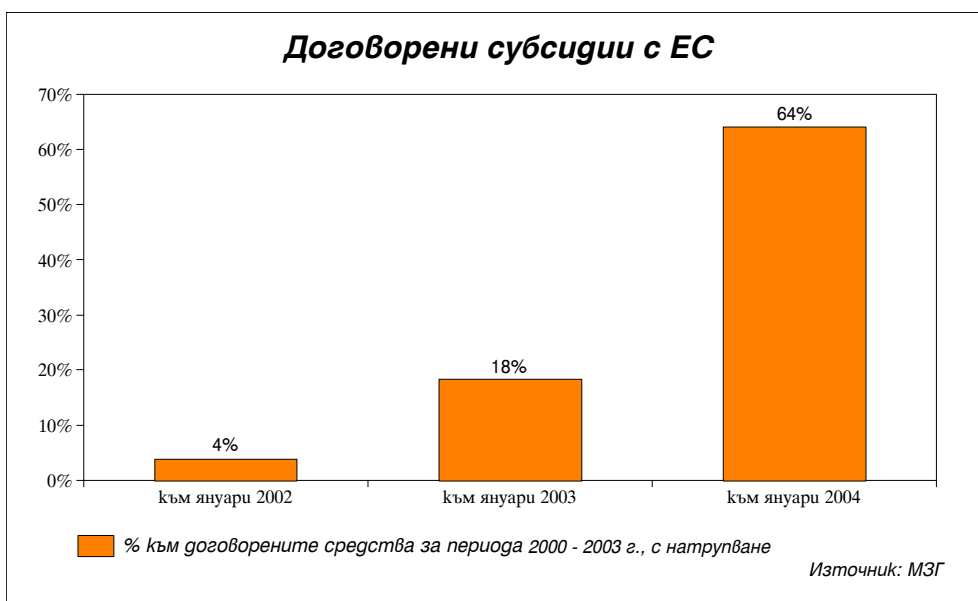
граница, много близки до производствените разходи. Така голяма част от селскостопанските производители не успяват да реализират печалба и това допълнително ги демотивира да развиват своята производствена дейност. В резултат на това се увеличава дялът на необработваната земе-

гелска земя. За 2002 г. този дял е 8% от размера на площите със селскостопанско предназначение и е нараснал с 1 процентен пункт спрямо 2001 г. Според оценки на селскостопански производители този процес е продължил и през 2003 г. и делът на необработваемата земя е нараснал допълнително с още 2 процентни пункта. Съпоставката на данните за междинното потребление и стойността на продукцията показва, че с всяка изминала година единица селскостопанска продукция се произвежда с все по-големи разходи.

Положителните промени, които се наблюдават през последните години в сектора са:

- Намалява общият брой животновъдни ферми. Към май 2003 г. общият брой на животновъдните стопанства в България е с 9.5% по-малък спрямо май 2002 г. В същото време се увеличава средната численост на стадата. Това ще доведе до повишаване на производствената ефективност в животновъдството;
- През анализирания период нараснаха възможностите за износ на българска селскостопанска продукция на външните пазари, в резултат на поетапното влизане в сила на погнсаните през 2001 г. двустранни и многостранни търговски споразумения;
- В средата на 2003 г. бяха акредитирани 7 нови мерки по програма САПАРД, което съществено увеличава инвестиционните възможности в земеделието;
- Усвояването на средства по програма САПАРД⁶ се ускорява. През последната година делът на договорените субсидии в отпуснатите до този момент⁷ средства се повишава от 18 на 64% (към януари 2004 г.)

Делът на изплатените субсидии, които съответстват на напълно завършени проекти, е 17%. От всички одобрени проекти за целия период на прилагане на програмата до началото на 2004 г. са изпълнени 40%. ○

⁶ По данни на МЗГ.

⁷ Средствата, за които има подписани годишни финансови споразумения с ЕС (за периода 2000 - 2003г.). Финансовият ресурс по тези споразумения е 218.8 млн. евро.

ИНФЛАЦИЯ

През 2003 г. равнището на инфлация се задържа на относително ниски равнища. Годишната инфлация в края на годината е 5.6%, а средногодишната ѝ стойност е 2.3%. Годишната инфлация по стойности от края на периода е по-висока от заложената в бюджетната рамка (4%). До голяма степен това се дължеше на динамиката на цените на хранителните стоки през последните три месеца на годината и по-специално на стоките хляб, хлебни изделия и брашно. Само до септември натрупаната инфлация беше 1.2%, което беше значително по-ниско от очакваните стойности.

Инфлация в края на 2003 г.

	Относителен дял в ИПЦ (%)	Изменение (%)	Принос (в % пункта)
Обща инфлация	100.0	5.6	
Храни	40.9	8.4	3.4
Непреработени храни	12.3	0.3	0.0
Преработени храни (вкл. алкохол)	28.7	12.0	3.4
Нехранителни стоки	15.3	-1.4	-0.2
Пазарни услуги	14.4	4.0	0.6
Пазарни горива	5.3	-1.6	-0.1
Административни цени	24.1	8.1	1.9
Базисна инфлация	75.9	4.8	3.7

Източник: НСИ, АИАП

Това, което беше трудно да се вземе пред вид в края на 2002 г., беше, че реколтата от зърно и производството на хлебна пшеница през 2003 г. в страната ще са доста по-слаби в сравнение с 2002 г. Подобна бе и ситуацията в страните от Централна и Източна Европа и в Черноморския регион. Световните запаси на пшеница намаляха чувствително, което допълнително допринесе за повишаването на цените на пшеницата, а оттам и на хляба и хлебните изделия. Цените на хляба през 2003 г. се повишиха с 33.4%, на хлебни изделия - с 13.5% и на брашно - с 25.9%. Така тези продуктови групи допринесоха за покачване на общото равнище на потребителските цени с 2.4 процентни пункта.

Групата на непреработените храни практически няма никакъв съществен принос за общото равнище на инфлацията. Сезонните колебания в цените на пресните плодове и зеленчуци влияеха на месечните стойности на индекса на потребителските цени, но в края на годината техният ефект почти изцяло се неутрализира. В рамките на цялата година цените на тази група стоки се повишиха едва с 0.4%.

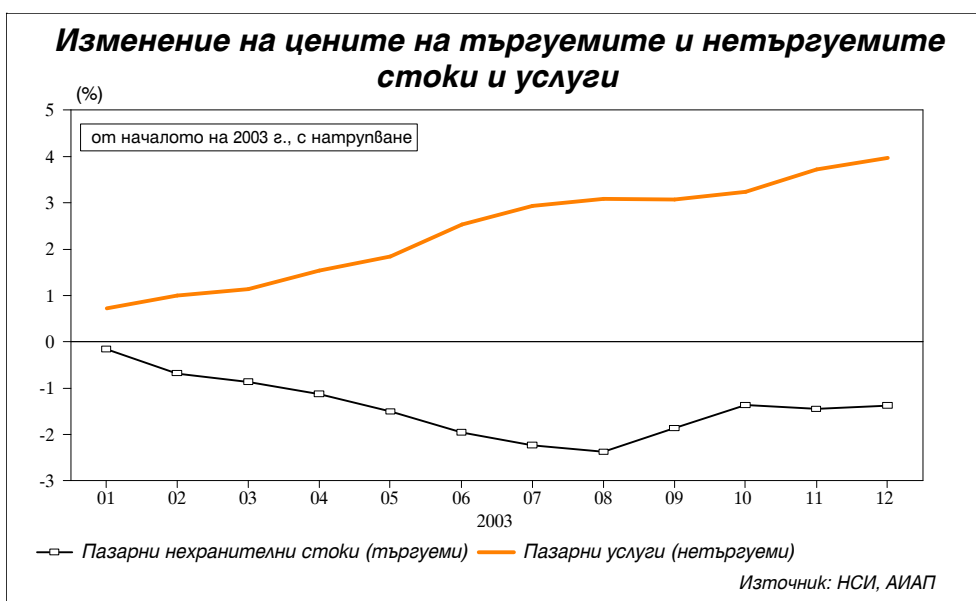
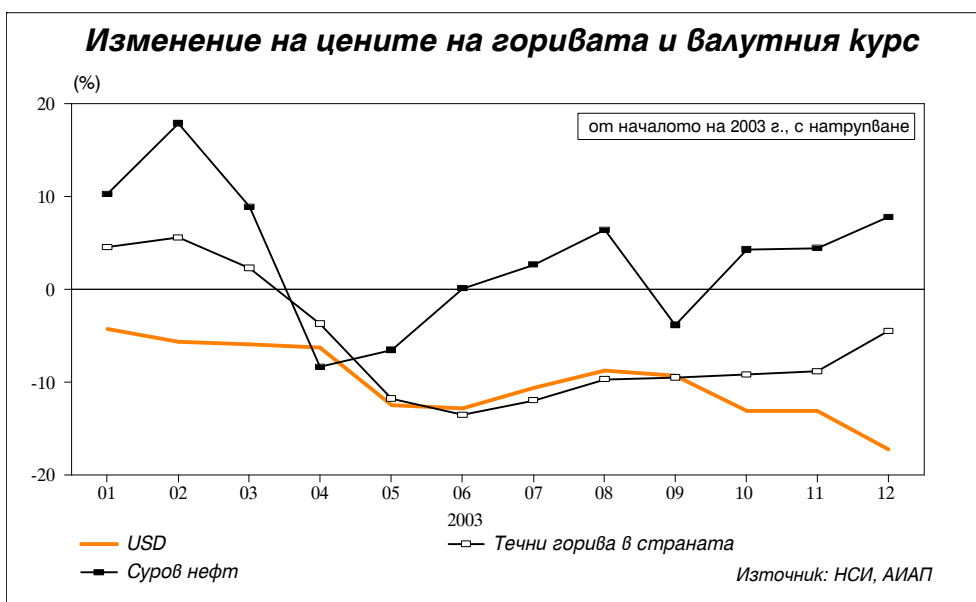
Нехранителните стоки и горивата понижиха цените си в рамките на годината и допринесоха за задържането на общото равнище на инфлацията на относително ниско равнище. Основна при-

чина за това беше обезценяването на щатския долар спрямо единната европейска валута (а оттук и спрямо лева). Средногодишното равнище на цената на суровия нефт, търгуван на международните пазари за 2003 г., беше по-високо в сравнение с това от предходната година, но ефектът от по-ниския курс на щатския долар преобладаваше и повлия за по-ниските цени на течните горива в страната, както при цените на производител, така и при потребителските цени.

За разлика от нехранителните стоки, които изпитват конкуренцията на вносните стоки, динамиката на цените на услугите, които представляват групата на нетъргуемите стоки и услуги в ИПЦ, се влияе от други фактори.

През 2003 г. повишаването на административните цени допринесе за нарастването на общото ниво на инфлация с 1.9 процентни пункта. По видове услуги повишаванията бяха следните: цените на електроенергията за домакинствата се увеличиха с 14.2%, топлоенергията с 10%, лекарствата с 5.4%, водоснабдяването с 3.5%. До голяма степен тези корекции бяха очаквани и заложи в предварителните прогнози за годишната инфлация.

През 2004 г. административните цени ще бъдат групата с най-голям принос за покачване на общото равнище на цените в края на година. Очаква се през юли повишение от 10% в цените на електроенергията и топлоенергията. От януари 2004 г. влязоха в сила нови ставки за цигарите и течните горива във връзка с хармонизиране на акцизите с ЕС. Ефектът от тази мярка оказва влияние върху месечната инфлация за първите два месеца на 2004 г. При останалите стоки (услуги)

с административно определяни цени също е заложено повишение, което, сравнено с предишните години, е с по-ниски темпове. Като цяло, приносът на стоките и услугите с администрирани цени за общата инфлация в страната ще е по-нисък от този през предходните години, но все още ще допринесе инфлацията в България да е по-висока от тази в страните от ЕС.

Приносът на пазарните услуги в общата годишна инфлация през 2003 г. е от 0.6 процентни пункта. От въвеждането на паричен съвет нарастването на цените на пазарните услуги заедно с административните цени са основният източник за покачване на инфлацията. Върху цените на пазарните услуги влияние оказва нарастването на номиналната работна заплата в този сектор, което се свързва с действието на ефекта Баласа-Самюелсън (БС).

Производителност на труда, БДС/заети, индекс 1999=100

	2000	2001	2002
България	108.8	113.5	118.4
EU - 15	103.2	103.0	103.6

Източник: НСИ, АИАП

Темповете на нарастване на производителността на труда (измерена чрез добавената стойност) в търгуемия сектор са по-високи от тези в сектора на услугите. Това допринесе за относително по-бързото нарастване на работните заплати в търгуемия сектор (най-вече индустрията) и по-бързото им приспособяване към равнището на страните от ЕС. Чрез механизма на ефекта БС този процес се пренася и към нетъргуемия сектор (най-вече услугите). По-високите заплати в секторите, произвеждащи търгуеми стоки, водят до увеличение на заплатите в цялата икономика, а оттук и до нарастване на разходите за производство на нетъргуемите стоки и услуги, където обаче по-високите работни заплати допринасят и за по-високи цени, тъй като услугите не изпитват конкуренция от вносни производители. Този ефект ще продължи да предизвиква по-висока инфлация у нас в сравнение с инфлацията на ЕС и през следващите години. Подобна инфлация не трябва да се разглежда като слабост в икономическата политика, а по-скоро ще отразява приспособяване на относителните цени в България към тези в ЕС.

В процеса на присъединяване на България към ЕС ценовото равнище в страната постепенно трябва да се доближи до средното за съюза. Това води до генерирането на инфлационно напрежение. За пряко сравняване на ценовите равнища в отделните страни може да се използва Програмата за европейски сравнения, чрез която се пресмятат индекси на равнища на цени (сравнителни равнища на цени). Тези индекси са измерител на различията в равнищата на цените между страните-партньори, показвайки колко единици от еднинната валута са необходими, за да се купи едно и също количество стоки и услуги в сравняваните с базата (ЕС-15) страни.

Данните показват висока корелация между равнището на БВП и ценовото равнище. Страните с по-висок БВП на човек от населението имат и по-близко (по-високо) равнище на цените до това на ЕС. При нетъргуемите стоки и услуги конвергенцията в производителността и стандарта на живот ще доведат до конвергенция и в ценовото равнище. Страните с по-висок стандарт на живот обикновено имат по-високо ценово ниво на нетъргуемите стоки и услуги. Така с отварянето

Индекси на физически обем на реален БВП на човек от населението и индекси на равнища на цени на ниво БВП, ЕС-15 = 100

Страни-кандидатки за членство в ЕС	1999		2000		2001		2002	
	БВП	Цени	БВП	Цени	БВП	Цени	БВП	Цени
България	24	29	24	30	26	32	26	33
Естония	35	47	37	48	39	51	40	53
Кипър	74	80	76	80	78	80	76	82
Латвия	30	40	31	46	33	47	35	46
Литва	34	39	35	43	37	44	39	45
Малта	71	63	71	66	70	68	69	67
Полша	41	45	41	49	41	55	41	53
Румъния	23	30	23	34	24	35	27	35
Словакия	43	39	44	41	45	41	47	42
Словения	67	70	66	68	68	69	69	70
Турция	27	47	28	51	24	42	25	46
Унгария	48	43	49	45	51	47	53	53
Чехия	-	-	60	43	61	47	62	51

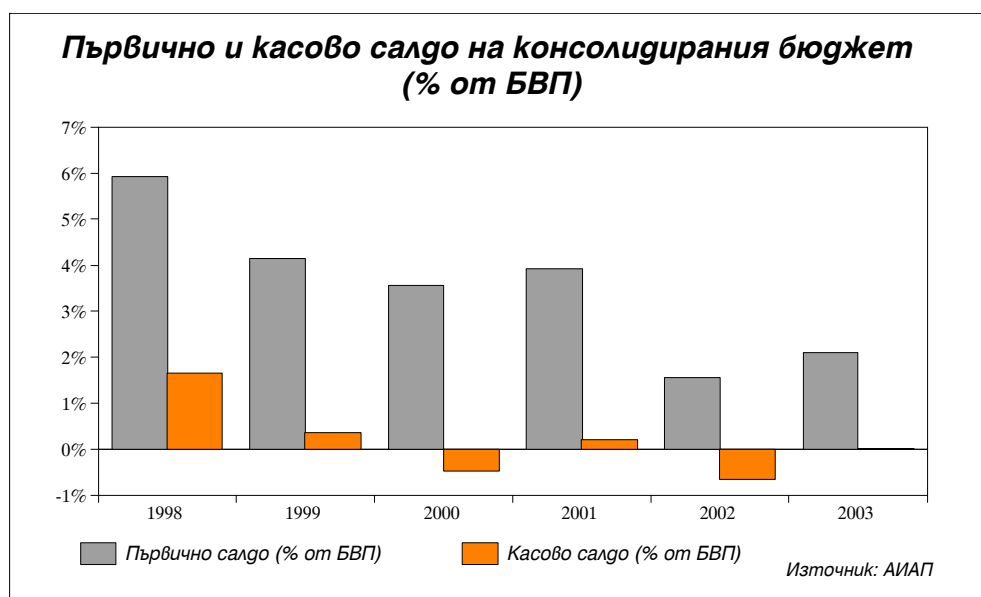
Източник: НСИ

на една страна към външните пазари, инфлацията в нетъргуемия сектор ще е по-висока от инфлацията като цяло в страната, което ще доведе до по-висока вътрешна инфлация спрямо останалите страни.

Годишното нарастване на цените на производител за промишлеността, представено чрез индекса за декември 2003 г. спрямо същия месец на предходната година е 4.3%, а средногодишното нарастване е 4.9%. Индексът на цени на производител (ИЦП) обхваща реализираната промишлена продукция на вътрешния пазар, но поради фиксирания валутен курс и либерализирания търговски режим тези цени се влияят от външното търсене (анализирано чрез тримесечния индекс на цените на износа по групи стоки и от данните за износа). Както при цените на потребител, така и за ИЦП приносът на цените на хранителните продукти в края на годината е значителен - 1.8 процентни пункта. Производствените цени на мелничарските продукти се повишиха с 80.2%, на храните за животни с 15.9%, на хляб и хлебни изделия с 12.5%. Индексът на цените на износа също показва значително повишение при групата на зърнените култури и мелничарските продукти за всяко тримесечие на 2003 г. Това потвърждава недостига в предлагането на вътрешния пазар на тези стоки. Други стокови групи, чиито производствени цени се повишиха под влияние на външното търсене, са металните руди, облеклото, чугуът, стоманата и други изделия от метал. ○

ФИСКАЛЕН СЕКТОР

През 2003 г. фискалната политика беше един от факторите за общата макроикономическа стабилност. Консолидираният бюджет завърши годината с незначителен излишък от 933 хил. лв. или 0% от БВП, докато през 2002 г. той реализира дефицит от -0.6% от БВП. По този начин правителството успя предсрочно да изпълни една от основните цели на тригодишната си фискална стратегия - да постигне балансиран бюджет. Първичното салдо на консолидирания бюджет нарасна с 0.5 процентни пункта спрямо предходната година до 2.1% от БВП.

Основна причина за по-добрите салда на консолидирания държавен бюджет през 2003 г. е изпълнението на плана за бюджетните приходи. Приходите на консолидирания бюджет се увеличиха с 12.3% през 2003 г. спрямо 2002 г. По този начин тяхното ниво надвиши програмата с 5.2%. Принос за това изпълнение имат преди всичко данъчните приходи. Неданъчните приходи останаха почти непроменени в сравнение с предходната година, прекъсвайки тенденцията за силен растеж през последните пет години. За сметка на това, растежът на данъчните приходи изпревари предварителните очаквания. Това се дължеше на високите приходи от ДДС, както и на приходите от социалноосигурителни вноски.

Растежът на приходите от социалноосигурителни вноски от 18.8%, които имат и най-голям дял в общите бюджетни приходи, далеч изпревари нарастването на фонд „Работна заплата“ (11.8%). Това до голяма степен се дължи на предприетите в началото на годината мерки за намаляване на скритата заетост. В резултат на това бяха легализирани доходите на около 336 000⁸ заети през годината, което и оказва положителен ефект върху приходите в бюджета. Тази мярка има еднократно действие и затова не може да се очаква да се запази по-високият ръст на приходи от социалноосигурителни вноски спрямо ръста на фонд „Работна заплата“ и през 2004 г.

⁸ Според експертни оценки на НОИ.

Главна причина за преизпълнението на приходите от някои непреки данъци бе силният внос през годината. Приходите от ДДС от внос нараснаха с 16.4% спрямо 2002 г., докато приходите от ДДС от сделки в страната се увеличиха с 6.7%, без това да се дължи на съществено увеличение на възстановения данъчен кредит. Въпреки че редица акцизни ставки бяха повишени от началото на 2003 г., ръстът на приходите от акцизи беше по-нисък в сравнение с този на приходите от ДДС. Тъй като приходите от акцизи са по-малко зависими от общия растеж на вноса, това е още един аргумент за решаващото значение на последния върху динамиката на приходите от ДДС през миналата година.

Изпълнението на приходите от преки данъци през 2003 г. беше според очакванията. Постъпленията от патентни данъци отговориха на заложените в бюджет 2003 прогнози. Промените в скалата за облагане на доходите и понижаването на ставките за различните етажи говедоха до загуба за бюджета в размер на около 60 млн. лв. Все пак, растежът на средната работна заплата и на заетостта компенсират ефекта от предприетите в началото на годината мерки за намаляване на средното равнище на данъка върху дохода на физическите лица и приходите от този данък реализираха относително висок ръст от 8.4% през годината.

Агрегираната ставка по закона за корпоративното подоходно облагане остана непроменена през 2003 г. на 23.5%. Приходите от данък печалба нараснаха със 7% през 2003 г. Реформата в метода за финансиране на местните власти, въведена от началото на миналата година, засегна разпределението на приходите от данък печалба и данъка върху доходите между общините и републиканския бюджет. Данък общини беше премахнат, а общините бяха компенсирани с по-висок процент преотстъпен данък общ доход до размера на административно определени норми за разходите на общините по дейности от компетентността на централното правителство като образование и здравеопазване. В резултат на тази промяна приходите на общините от споделени данъци намаляха с близо 21% спрямо 2002 г. Процесът на фискална децентрализация няма за цел

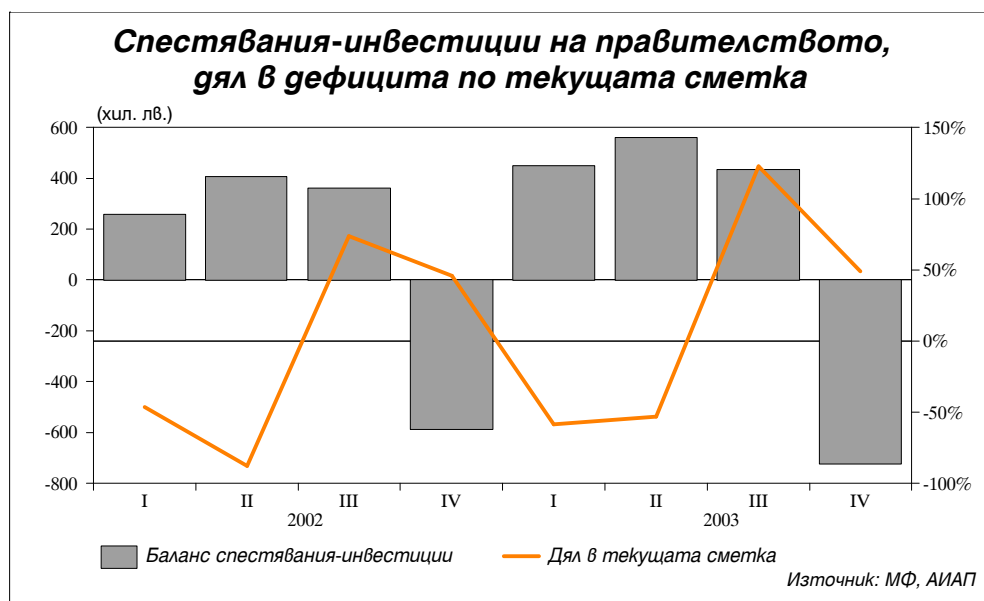
Приходи на консолидирания бюджет

<i>Приходи за 2003 г.</i>	<i>Дял в общите приходи</i>	<i>Ръст спрямо 2002 г.</i>
	<i>(%)</i>	<i>(%)</i>
Приходи и помощи	100.0	12.3
<i>Данъчни приходи</i>	<i>79.0</i>	<i>15.8</i>
<i>Данък върху печалбата</i>	<i>7.5</i>	<i>8.7</i>
<i>Данък върху доходите на физическите лица</i>	<i>8.1</i>	<i>8.4</i>
<i>Данък в/у добавената стойност</i>	<i>22.0</i>	<i>15.4</i>
<i>Акцизи и пътна такса</i>	<i>11.0</i>	<i>17.5</i>
<i>Мита и митнически такси</i>	<i>1.6</i>	<i>22.8</i>
<i>Приходи на обществено осигуряване</i>	<i>26.0</i>	<i>18.8</i>
<i>Други данъци</i>	<i>2.7</i>	<i>26.6</i>
<i>Неданъчни приходи</i>	<i>18.8</i>	<i>0.7</i>
<i>Помощи и дарения</i>	<i>2.2</i>	<i>3.4</i>

Източник: МФ

увеличение на общинските приходи, а по-скоро намиране на по-справедливо и по-прозрачно решение за тяхното финансиране.

Разходите през 2003 г. се увеличиха с 10.5% до 14.1 млрд. лв. спрямо предходната година и надхвърлиха заложеното в бюджетната прогноза ниво с 3.2%. Растежът им беше до голяма степен определен от доброто изпълнение на приходите през годината. Ограничаването растежа на бюджетните разходи в съответствие с изпълнението на приходите спомогна за подобрието на баланса спестявания-инвестиции на публичния сектор и съответно компенсира в известна степен увеличението на дефицита по текущата сметка. За годината спестяванията на бюджета се увеличиха с 23.2% спрямо миналата в резултат именно на доброто изпълнение на приходната му част.

Въпреки увеличението на първичното салдо на консолидирания държавен бюджет не може да се твърди, че фискалната политика е била затегната спрямо 2002 г. Делът на публичния сектор в икономиката, измерен чрез разходите на консолидирания бюджет като процент от БВП, се увеличи с 1.4 процентни пункта

до 40.8%. Това съответно доведе и до увеличение на потреблението на публичния сектор в реално изражение и имаше съответен принос от 1.3% в общия икономически растеж. За следващите години обаче се очаква планираното реално намаление на бюджетните разходи да доведе до все по-нисък принос на правителственото потребление в растежа на БВП.

Отново се забелязва благоприятна тенденция за намаление на лихвените разходи като дял от общите и от БВП, в резултат на засилването на еврото спрямо долара, както и на запазените ниски равнища на лихвените проценти на международните пазари. Засиленото търсене на ДЦК на вътрешния пазар доведе до спадане на тяхната доходност и съответно на бюджетните разходи за вътрешни лихви. Това, както и общото нарастване на разходите, направи възможно да се направят по-големи разходи за повечето от останалите функции на държавата.

В структурата на нелихвените разходи може да се отбележи положителна промяна към намаляване на разходите за отбрана за сметка увеличаването на разходите за здравеопазване и образование. Системата за социално осигуряване също запази своя дял в общите разходи, главно поради увеличаването на обхвата на активните мерки на пазара на труда. Разходите за тях се оценяват на около 178 млн. лв. за годината. В същото време намалението на безработицата доведе до намалението на разходите за помощи за безработни с повече от 50% (124.6 млн. лв.) спрямо 2002 г.

Увеличиха се разходите за държавна администрация с 10.5%. Това се дължи както на извършената в средата на годината индексация на бюджетните работни заплати с по 3.5% през януари и юни, така също и на увеличаването на броя на заетите в сектора с 13.9% поради необходимостта от засилване на административния капацитет на страната.

Увеличават се и разходите за икономически дейности и услуги главно поради увеличението на държавния резерв от зърно през втората половина на годината. Нарастването на бюджетните разходи за икономически дейности и услуги противоречи на политиката за отгърпване на държавата от икономиката. Отчасти това се дължи на по-високите разходи за инвестиции и капиталови трансфери (с 43.2% повече спрямо 2002 г.), които ще допринесат за подобряването на общата бизнес среда в страната. Тези средства се управляват от Националния фонд към МФ и предполагат повишена активност и финансиране на проекти по предприемаческите фондове на ЕС. Вторият фактор се свежда до законовата наредба за запазване на дела на субсидиите за фонд „Земеделие“ към БВП непроменени. Това доведе до увеличение на разходите в сферата на селското стопанство с 11.1% през годината, а на субсидиите за сектора - с 45%.

Като цяло през миналата година не бяха продължени опитите за повишаване на ефективността на разходната част на държавния бюджет, каквито бяха наблюдавани през 2002 г. Разходите, както за издръжка на администрацията, така и за намеса в икономиката, възстановиха дела си в БВП от 2001 г. В същото време разходите за отбрана намаляха твърде бавно и останаха над нивото от 2001 г. Бюджетните взаимоотношения на България с ЕС след присъединяването се очаква да доведат до увеличение на бюджетния дефицит на страната във връзка с вноската в бюджета на ЕС и с нуждата от осигуряване на национално кофинансиране. От тази гледна точка би трябвало постепенно да се ограничат гореспоменатите разходи, което ще спомогне за полесна адаптация към необходимото реструктуриране на разходната част на бюджета в процеса на присъединяване към ЕС. Поддържането на нисък бюджетен дефицит няма да бъде заплаха за стабилността на фискалния сектор. Високият номинален икономически растеж, комбиниран с положително първично салдо и внимателна политика по отношение на държавния дълг, гарантират по-нататъшното спадане на отношението държавен дълг/БВП. Увеличената кредитоспособност на държавата ще осигури безпрепятствено финансиране на бюджета от външните пазари, докато сравнително добрата доходност на ДЦК стимулира високото им търсене от страна на местните финансови институции. Освен това, една умерено експанзионистична фискална политика би била уместна, ако икономическият растеж е по-нисък от потенциалния, каквато е ситуацията през последните две години. Намалението на бюджетния дефицит имаше благоприятен ефект за смекчаване на дефицита по текущата сметка, но по наши оценки този ефект възлиза на около 160 млн. щ.д. и едва ли би допринесъл за устойчиво подобрене на текущата сметка. В тази връзка планираното увеличение на фискалния дефицит до 0.7% от БВП през текущата година не би трябвало да представлява сериозен риск за външноикономическата стабилност на страната.

В края на 2003 г. отношението държавен дълг/БВП е 48% и е със 7.6 процентни пункта по-ниско спрямо края на 2002 г. За това намаление спомогна, както номиналният растеж на БВП, така и ниският курс на долара спрямо еврото и положителното първично салдо за годината. Външният държавен дълг, измерен в долари, се увеличи с 8.9%, но левовото му изражение намалая с 9.5%. Неговият дял в общия дълг намалая с около 2 процентни пункта до 86.4% поради политиката за

Разходи на консолидирания бюджет по функции

<i>Разходи за 2003 г.</i>	<i>Дял в общите разходи (%)</i>	<i>Ръст спрямо 2002 г. (%)</i>
Общо разходи	100.0	10.5
<i>I. Общи държавни служби</i>	7.8	15.5
<i>II. Отбрана и сигурност</i>	12.7	4.7
<i>III. Образование</i>	10.7	11.2
<i>IV. Здравеопазване</i>	12.1	18.1
<i>V. Социално осигуряване, подпомагане и грижи</i>	34.2	10.7
<i>VI. Жилищно строителство, благоустройство, комунално стопанство и опазване на околната среда</i>	3.5	-1.2
<i>VII. Почивно дело, култура и религиозни дейности</i>	2.0	28.2
<i>VIII. Икономически дейности и услуги</i>	11.9	14.3
<i>IX. Разходи неклассифицирани в другите функции</i>	5.1	-4.6

Източник: МФ

изместване на финансирането на бюджетния дефицит към вътрешния пазар. Продължи да намалява и дялът на дълга, деноминиран в долари за сметка на този в евро, като по този начин се ограничава валутният риск за обслужването му. Дългът в долари представлява 42.3% от общия дълг спрямо 49.8% в края на 2002 г., докато относителният дял на дълга в евро нарасна от 28.4 до 34.9% в края на 2003 г. ○

ДОХОДИ, ЗАЕТОСТ И БЕЗРАБОТИЦА

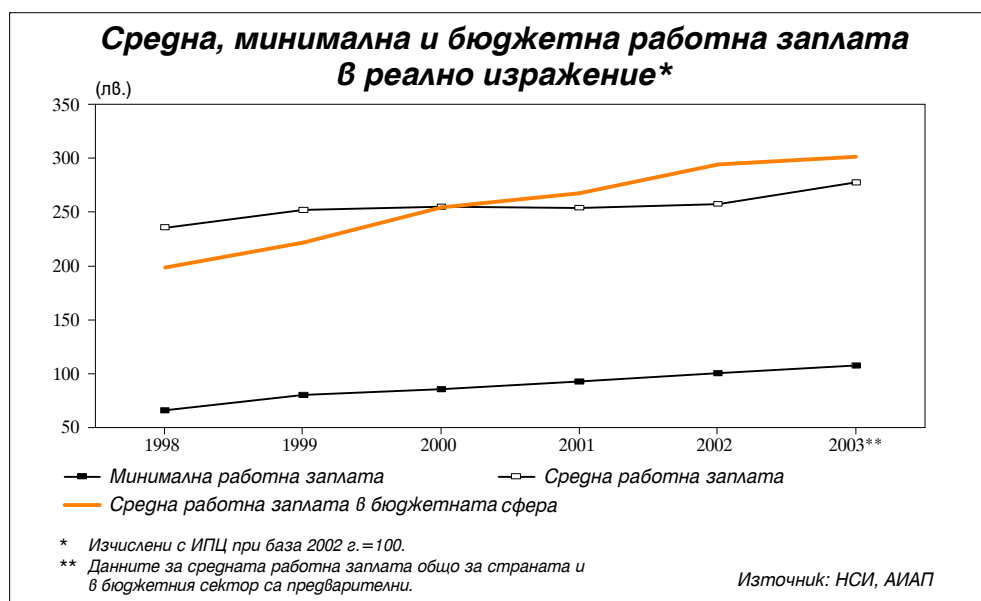
През 2003 г. беше отбелязано съществено подобрение в основните индикатори на пазара на труда. В условията на устойчив икономически растеж бяха създадени предпоставки за постигане на реален ръст на доходите и нарастване на заетостта. Активната социална политика на търговия пазар, ориентирана към конкретните рискови групи, допълнително допринесе за намаляването на безработицата в страната.

Тенденцията на нарастване на средната реална работна заплата, наблюдавана от 1998 г., продължи и през 2003 г. Според предварителните данни на НСИ, средногодишната работна заплата общо за страната е 284 лв. Тя се е увеличила с 10.3% в номинално и със 7.7% в реално изражение спрямо предходната година. Реалните средни работни заплати отбелязват ръст във всички отрасли на икономиката, с изключение на отрасъл други дейности, обслужващи обществото и личността. Намалението на средната работна заплата в последния отрасъл се дължи на бързото увеличаване на броя на наетите по социалните програми на правителството, чието заплащане е близко до минималното в страната. Най-бързо заплатите растат в някои отрасли от сектора на услугите - търговия, ремонт и техническо обслужване (19.3%), хотели и ресторанти (17.6%), хуманно здравеопазване и социални дейности (16.3%) и финансово посредничество (14.3%). В сферата на индустрията ръстът на работните заплати е най-висок в отраслите от преработващата промишленост - производство на електро-, оптично и друго оборудване (13.7%), производство на изделия от каучук и пластмаси (13.3%), производство на гървен материал и изделия от него, без мебели (11.1%) и др. Съществува ясно изразена зависимост между изменението на средните работни заплати и динамиката на промишлените отрасли по отрасли. В отраслите снабдяване с електрическа и топлинна енергия, газообразни горива и вода и строителство темпът на нарастване на реалните работни заплати е по-нисък от средния за страната, съответно 7.1% и 6%. Сред промишлените отрасли най-бавно се увеличават заплатите в добивната промишленост, където числеността на наетите продължава да намалява. За първи път през последните четири години реален ръст на заплатите от 7.1% отчита и сектор селско, ловно и горско стопанство.

Анализът на динамиката на средната работна заплата по сектори показва изпреварващ ръст на заплатите в частния спрямо обществения сектор. Въпреки това, нивото на заплащане в обществения сектор продължава да е по-високо от това в сектора на частните фирми и предприятия. През 2003 г. средногодишната работна заплата в обществения сектор е с 38.2% по-висока от тази в частния сектор и достигна 343 лв. Тя нараства с 6.2% в номинално и с 3.7% в реално изражение в сравнение с 2002 г.

Един от инструментите на правителството за пряко въздействие върху динамиката на средната работна заплата в страната е определянето на размера на минималната работна заплата. През 2003 г. тя беше 110 лв. на месец и е с 10% по-висока в сравнение с предходната година. В същото време обаче трябва да се има предвид, че прекалено бързото нарастване на минималната работна заплата би могло да увеличи разходите на работодателите за нискоквалифициран труд

и да доведе до съкращаване на работни места, особено в райони с постоянно по-високи нива на безработица от средната за страната. В този смисъл, увеличението на минималната работна заплата като средство на политиката по доходите не трябва да противоречи на основните цели на икономическата политика за нарастване на заетостта и намаляване на безработицата. Другият инструмент за пряко влияние върху работните заплати в страната е изменението на заплатите в бюджетния сектор на икономиката. Според предварителни данни на НСИ средногодишната работна заплата в бюджетните предприятия е с 5% по-висока в сравнение с 2002 г. в номинално изражение и достига 309 лв. Реалният ѝ темп на нарастване възлиза на 2.6%. Увеличението на заплатите в организациите на бюджетна издръжка през 2003 г. беше съобразено с възможностите на бюджета да финансира тези разходи, като се запази и неговата балансираност.

Динамиката на средната работна заплата в бюджетния сектор представлява и инструмент за косвено въздействие върху формирането на доходната политика от частните предприемачи. В частния сектор на икономиката заплатите се формират на пазарен принцип или съобразно финансовото състояние на

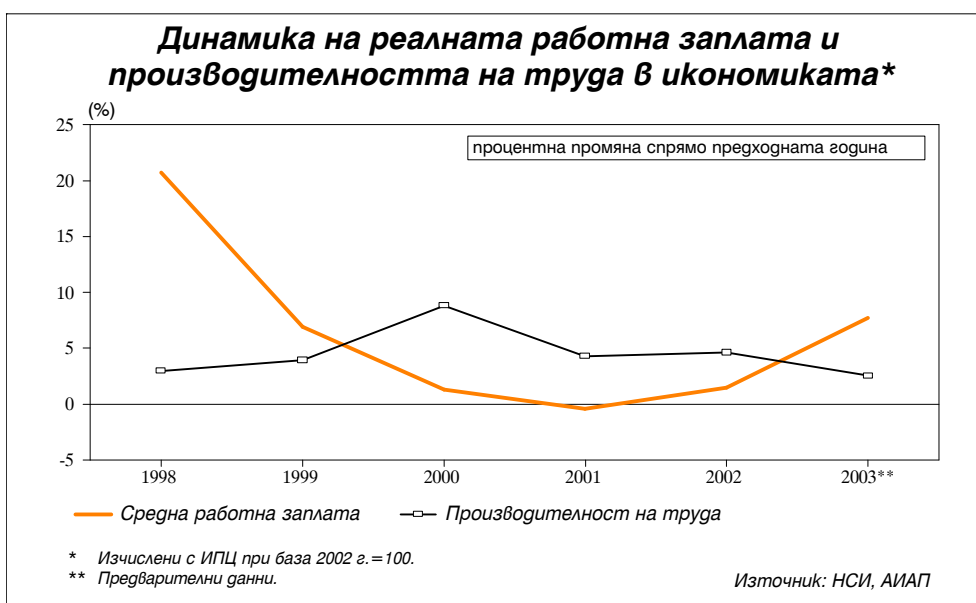
фирмите и обслужването на задълженията им към кредиторите. Предполага се, че частните работодатели следят изменението на бюджетните заплати и съгласуват своята доходна политика с тях. През 2003 г. последователното повишаване на нивото на минималната работна заплата и на заплатите в бюджетната сфера е дало необходимия сигнал за нарастване на заплатите и в частния сектор на икономиката. Според предварителните данни на НСИ средногодишната работна заплата в частния сектор е 248 лв. Тя се е увеличила спрямо 2002 г. с 13.8% в номинално и с 11.2% в реално изражение.

През 2003 г. производителността на труда продължава да нараства, но с по-бавен темп в сравнение с предходната година. Производителността на труда⁹ в цялата икономика през 2003 г. се е увеличила с 2.5% по цени от 2002 г. Темпът ѝ на нарастване е под средния за последните пет години (4.9%). В същото време реалният ръст на заплатите е значително по-висок от този на производителността на труда. В периода от 2000 до 2002 г. динамиката на производителността на труда изпреварваше тази на реалните работни заплати. Това беше едно от условията за повишаването на конкурентоспособността на българската икономика от гледна точка на по-

⁹ Изчислена с предварителните оценки на НСИ за БДС и средногодишния брой на зетите в икономиката лица.

ефективното използване на трудовите ресурси. Изоставането на растежа на средната работна заплата от този на производителността на труда, особено в частния сектор на икономиката, показва, че бизнесът има резерви за бъдещо увеличение на възнагражденията за труд. Тъй като в дългосрочен аспект динамиките на производителността на труда и на работната заплата в икономиката са близки помежду си, то през следващите няколко години може да се очаква по-бързо нарастване на реалните работни заплати в сравнение с увеличаването на производителността на труда.

Динамиката на работната заплата трябва да бъде съобразена с икономическия растеж в страната и да способна за увеличаване на заетостта и намаляване на безработицата. Основните мерки на политиката на правителството, които биха могли да допринесат за по-бързи темпове на реалните работни заплати в страната са индиректни и са свързани с насърчаването на предприемаческата активност, привличането на чуждестранни инвестиции, подобряването на конкурентоспособността на икономиката и запазването на нейната макроикономическа стабилност. По-високите равнища на доходите и жизнения стандарт на населението са постижими посредством увеличаването на

производството на стоки и услуги, на производителността на труда и на заетостта. От съществено значение за повишаването на производителността и конкурентоспособността в страната е степента на развитие на структурните реформи.

През 2003 г. темпът на растеж на производителността на труда е най-висок в преработващата промишленост (10.3%), която регистрира най-висок ръст на произведената добавена стойност при относително малко увеличение в броя на заетите в промишлените отрасли. По-ефективното производство в условията на намаляваща заетост е довело до нарастване на производителността на труда в добивната индустрия с 10.1%. По-оптимално използване на трудовия ресурс се забелязва и в отрасъл транспорт и съобщения, където производителността на труда се е увеличила с 9.1%. С 6.8% се е повишила производителността на труда в отрасъл финанси, кредит и застраховки, което се дължи на по-високия темп на нарастване на новосъздадения доход в този отрасъл, в сравнение с темпа на увеличение на заетостта там. По-високата икономическа активност в областта на финансовото посредничество е повлияна от засилената конкуренция между търговските банки и нарасналата им кредитна активност. В отрасъл търговия се отчита увеличение на производителността на труда с 1.2%, което се обуславя от изпреварващия ръст на новосъздадената стойност спрямо този на заетите. Почти без изменение спрямо предходната

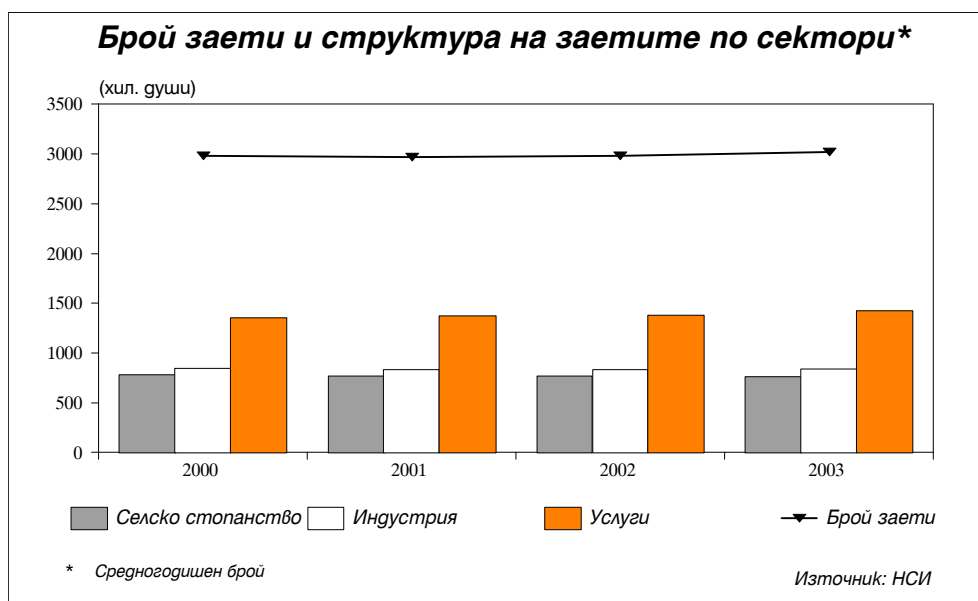
година остава производителността на труда в производство и разпределение на електроенергия, газ и вода. През следващите години можем да очакваме производителността на труда в този отрасъл да се повиши, като резултат от структурната реформа, която ще се проведе в отрасъла, придружена с процес на оптимизация на заетостта в енергийните фирми. Спад в производителността на труда поради по-бързото нарастване на броя на заетите в сравнение с това на БДС отбелязва отрасъл строителство - съответно с 1.3%. В сектор селско и горско стопанство се наблюдава минимално увеличение на производителността на труда от 0.1%, но не поради увеличение на икономическата активност в сектора, а вследствие по-бързото намаление в броя на заетите, в сравнение с намалението на новосъздадения доход.

Реалният разполагаем доход, изчислен въз основа на средната работна заплата в страната, се е увеличил с 5.4% в сравнение с 2002 г. Тенденцията на нарастване на доходите през 2003 г. се потвърждава и от официалната статистика на НСИ за домакинските бюджети. Паричният доход средно на лице от домакинството е със 7% по-висок на годишна база в реално изражение. Растежът се дължи основно на увеличаването на доходите от работна заплата, които отчитат реален ръст от 12% и доходите от пенсии, които се увеличават реално със 7.6%. Значително нарастване спрямо 2002 г. отбелязват и доходите от продажба на имущество (с 47%) и от семейни догавки за деца (с 23%), но приносът им за общото увеличение на паричния доход е минимален, поради ниските им относителни дялове. Увеличение с 2.6% има и в реалния доход от предприемачество, предимно в средния и гребния частен бизнес. По-съществен спад през 2003 г. отчитат доходите от обезщетения за безработни и от социални помощи, което се дължи на активизирането на мерките и програмите на пазара на труда, провеждани от правителството.

Положителната динамика на икономиката, изразена чрез показателя ръст на БВП, се потвърждава и от данните за заетите лица. През 2003 г. заетостта нараства с по-високи темпове в сравнение с предходната 2002 г. Според предварителните данни на НСИ, средногодишният брой на заетите е 3 020.7 хил. души и се е увеличил с 1.4% (с 42.1 хил. души) спрямо 2002 г. Нарастването на общата заетост в страната се дължи, от една страна, на по-високата икономическа активност в сектора на частните фирми и предприятия, водеща до увеличено търсене на труд от страна на предприемачите, както и до разкриване на нови работни места. Броят на заетите в частния сектор на икономиката през 2003 г. се е увеличил с 0.8%. От друга страна, значителен принос за нарастването на общата заетост в страната имат работещите в общественния сектор на икономиката, които отбелязват увеличение от 3.3% спрямо 2002 г. Последното се свързва с реализираните от правителството активни програми на пазара на труда.

Анализът на заетостта по отрасли за цялата икономика показва бързо увеличение на заетите в отраслите от сектора на услугите. Най-висок растеж на заетостта отчита отрасъл други дейности, обслужващи обществото и личността (41.6%). Това вероятно се дължи на приложението на НП „От социални помощи към осигуряване на заетост“. Средният брой на заетите през 2003 г. в отрасъл държавно управление се е увеличил с 12.6% в сравнение с 2002 г., което се свързва с необходимостта от повишаване на капацитета на държавната администрация в процеса на присъединяване на страната към ЕС. Традиционно динамичното развитие на сектора на услугите през последните години доведе до ново увеличение на работните места през 2003 г. в отрасли като търговия, ремонт и техническо обслужване на автомобили и мотоциклети, на лични вещи и на

стоки за домакинството (с 3.2%) и операции с недвижимо имущество, наемодателна дейност и бизнес услуги (с 1.1%). В отраслите от преработващата промишленост, които отбелязват увеличение в броя на заетите, растежът варира между 4.1% за производство на хранителни продукти, напитки и тютюневи изделия

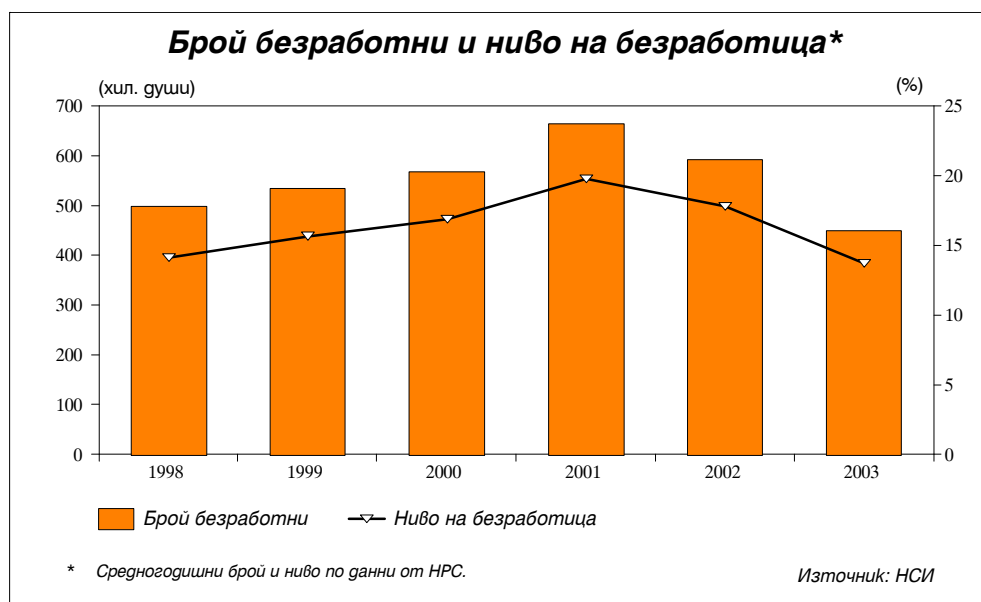

и 0.1% за производство на химични вещества, химични продукти, химични влакна. Значително увеличение на заетите се наблюдава и в строителството (4.1%), което отговаря на бързото нарастване на икономическата активност на фирмите в отрасъла. Спад в заетостта отчитат около 50% от отраслите в икономиката. Средният брой на заетите намалява в отрасли, в които все още доминира държавата и в които приватизацията предстои - снабдяване с електрическа и топлинна енергия, газообразни горива и вода и транспорт, складиране и съобщения, където заетите намаляват съответно с 1.7 и 2.2%. Най-значително е намалението в броя на заетите в производство на кокс, рафинирани нефтопродукти и ядрено гориво (с 10.6%), където предприятията са все още в процес на реструктуриране. Продължаващите реформи в системите на здравеопазването и образованието са довели до ново намаление на заетите - съответно с 6.2 и 2.4%.

През 2003 г. пряко свързани с растежа на заетостта са предприетите от правителството мерки за задължителна регистрация на трудовите договори в НОИ и въвеждането на минимални осигурителни прагове по икономически дейности и групи професии. В резултат на тяхното прилагане се увеличиха приходите в държавните осигурителни фондове, което създава благоприятна основа през следващите години да се намалят социалноосигурителните ставки. Това ще насърчи работодателите да увеличават новооткритите работни места в икономиката, което, от своя страна, ще стимулира икономическия растеж.

В резултат на нарасналата икономическа дейност в индустрията и провежданата от правителството активна социална политика, на пазара на труда бе отчетено значително намаление в нивото на безработица през 2003 г. Това се вижда както от данните на АЗ за регистрираните безработни, така и от Наблюдения на работната сила на НСИ.

Според АЗ средногодишният брой на регистрираните безработни през 2003 г. е със 128 хил. души или с 19.5% по-нисък в сравнение със средногодишния им брой през 2002 г. През всичките месеци от началото на годината безработните намаляват, с изключение на периода октомври - декември, поради характерните за този период сезонни фактори, както и приключването на периода на временна заетост на лица, наети чрез някои от социалните програми на МТСП. Средногодишното ниво на регистрирана безработица през 2003 г. е с 3.5 процентни пункта по-

ниско в сравнение с предходната година, което представлява най-големия спад на годишна база, наблюдаван за цялата история на отчетане на административната статистика на АЗ.

Един от факторите, допринесли за намалението на безработицата през годината е свива-

нето на входящия поток безработни с 1.2% на годишна база. От тях новорегистрираните в бюрата по труда лица с отпуснато обезщетение са средногодишно с 2.2% по-малко в сравнение с 2002. Това се дължи изцяло на по-ниската интензивност на реструктуриране в обществения сектор на икономиката и свързаното с този процес освобождаване на работна сила. През 2003 г. съкратените с обезщетение от сектора на обществените фирми и предприятия са намалели средно с 26.5% спрямо предходната година.

Данните за броя на безработните според НРС през 2003 г. показват сходна динамика с тези на АЗ. През всички тримесечия на годината самоопределилите се като безработни в анкетите на НСИ намаляват, като средногодишната им численост отбелязва по-голям спад в сравнение с отчетения от АЗ. Те са с 24.3% по-малко на годишна база. Средно за последните три месеца на 2003 г. броят на безработните според НРС е намалял с 88.2 хил. души в сравнение със средния им брой през първото тримесечие на годината, а нивото на безработица достигна 12.7% от работната сила и е с 2.9 процентни пункта по-ниско спрямо периода януари - март 2003 г. През годината се наблюдават значителни разлики между броя на самоопределилите се безработни и броя на регистрираните в бюрата по труда. Първите са средно със 79 хил. души по-малко от регистрираните безработни. Голяма е вероятността това да се дължи на направените в началото на 2003 г. промени в методологията на НРС и по-конкретно в допълнението и конкретизирането на активните методи за търсене на работа¹⁰. Основание за това твърдение дава отчетеното от НСИ увеличение в броя на обезкуражените лица. Така част от хората, които са се самоопределяли като безработни по старата методология, вече се отчитат като напуснали работната сила. В резултат на това, нивото на икономическа активност през 2003 г. намалю до 49.2% и е с 0.3 процентни пункта по-ниско в сравнение с предходната 2002 г. Запазването на темповете на икономически растеж от последните години, както и продължаващата реализация на активната социална политика на трудовия пазар ще са основните фактори, които биха повлияли благоприятно нивото на икономическа активност в страната през следващите няколко години.

¹⁰ За активен метод за търсене на работа вече се счита контактът с бюрата по труда, а не самата регистрация, както и изучаването на обяви за работа във вестници и списания.

Намалението на безработните през 2003 г. се дължи и на по-точното адресиране на активните програми и мерки на правителството към конкретните целеви групи. Според данните на АЗ постъпилите на работа през годината са с 16.7% повече в сравнение с 2002 г. Делът им в общия изходящ поток безработни достигна 46.7% и е нараснал с 4.9 процентни пункта в сравнение с 2002 г. Въпреки че не изчерпва всички новооткрити работни места в икономиката, увеличението на броя на започналите работни места е индикатор за по-високата интензивност в процеса на създаване на нови работни места. Около 79% от всички устроени на работа през 2003 г. са се реализирали чрез посредничеството на бюрата по труда. Превес имат започналите работни места по програми и мерки от ЗНЗ, които възлизат на 11.2 хил. души средномесечно. През 2003 г. средномесечният брой на лицата, които са били заети в дейностите на активните програми и мерки е 94.6 хил. души, което е близо три пъти повече в сравнение с предходната година. Най-широкообхватната инициатива на социалното министерство през годината е НП „От социални помощи към осигуряване на заетост“. Работилите по програмата възлизат на 79.4 хил. души средномесечно или 84% от всички лица, които са участвали в програми и мерки на пазара на труда. Основната целева група на програмата са продължително безработните лица с период на регистрация в бюрата по труда над 1 година, които са обект на месечно социално подпомагане. Целта е да се възстановят трудовете им умения и да се повиши тяхната квалификация, което да ги направи мобилни на пазара на труда и да подобри възможностите им за реализация в частния сектор на икономиката. Реинтеграцията на продължително безработните в заетостта се затруднява от неблагоприятната им професионално-квалификационна и образователна структура. Преобладаващата част от тях са без специалност и с ниска степен на образование. Това обуславя необходимостта от едновременно им включване в програми за субсидирана заетост и тяхното преквалифициране. Според данните на АЗ средногодишният брой на дългосрочно безработните през 2003 г. значително намалява в сравнение с 2002 г. Те са с 15.3% по-малко на годишна база. В същото време, делът им в общия брой на безработните лица се запазва на високо равнище. Тъй като планираната продължителност на програмата е за период от три години, можем да очакваме тенденцията на намаление в числеността на тази рискова група на пазара на труда да се запази и през следващите две години, а делът им значително да намалее.

Политиката по заетостта през 2003 г. цели и създаването на устойчиви работни места в реалния сектор на икономиката. Стратегията на правителството обхваща мерки за предоставяне на данъчни преференции по реда на ЗКПО на фирми, инвестиращи в райони с висока безработица и на работодатели, които наемат на работа безработни лица от рисковите групи. Поради липса на данни относно това каква част от бизнеса и от работодателите са се възползвали от предлаганите облекчения, все още не може да се оцени доколко са ефективни тези мерки. Трябва да отбележим, че през годината по-широка реализация намира правителствената програма за микрокредитиране. Основната цел е да се стимулира бизнеса да разкрива нови работни места, което да доведе до намаляване равнището на безработица в страната. По данни на МТСП¹¹, само през 2003 г. одобрените от банките-партньори и МТСП проекти на кредитополучатели са 2 610 (с

¹¹ Данните за 2003 г. са изчислени като разлика между отчета с натрупване за одобрените проекти на кредитополучатели към 31.12.2003 г. и същия към 29.12.2002 г.

около 75% повече спрямо предходната година) и са на обща стойност от 27.7 млн. лв. Те осигуряват 4 823 нови работни места, което е с 49% повече в сравнение с 2002 г. За 2004 г. е предвидено приложението на програмата да доведе до създаване на още 3 500 нови работни места.

През 2003 г. се наблюдава голям интерес от страна на работодателите към насърчителните режими за заетост и обучение по ЗНЗ. През годината бяха въведени допълнителни изисквания към участващите в тези мерки фирми (въведе се условие за запазване на работното място за допълнителен период, равен на периода на субсидиране, както и изискване за данъчна изрядност на работодателите), но въпреки това резултатите от реализацията на насърчителните мерки са положителни. Постъпилите на работа и включените в обучение лица по различните насърчителни режими през годината са 31 057, което е с 11.7 хил. души (60.2%) повече в сравнение с 2002 г. Общо по мерки за заетост през 2003 г. са работили средномесечно 9 913 лица, а разкритите работни места възлизат на 14 132. Акцентът на политиката по отношение на насърчителните мерки е насочен приоритетно към преференциите, свързани с повишаване на нивото на квалификация на заетите, както и повишаване на квалификацията и пригодността за заетост на безработните. Включените в тези инициативи са над 65% от всички обхванати в мерките лица. С цел предприемане на превантивни действия срещу изпадане в състояние на безработица, както и за запазване на заетостта, в мярката за поддържане и повишаване на квалификацията на наетите работници и служители са включени 14 611 души. Значително увеличение в броя на включените лица в сравнение с 2002 г. се наблюдава в мерките за придобиване на професионална квалификация и/или стажуване на безработни до 29 год. възраст (те са 3 566 души при едва 93 през 2002 г.), както и за придобиване на професионална квалификация чрез стажуване и/или чиракуване, където през годината са участвали два пъти повече лица на годишна база. В резултат от диференцирания подход в социалната политика към конкретните рискови групи безработни, през 2003 г. нарасна броят на постъпилите на работа от някои особено уязвими групи¹². По мерки, насочени към тези лица, са устроени на работа 2 830 души. Делът им в общия брой на включените в насърчителни режими не е голям, но спрямо 2002 г. те са над три пъти повече, което показва засилен интерес към тях от страна на работодателите.

През 2003 г. се повишава активността на професионално-квалификационните курсове, които предоставя АЗ на безработните лица. Броят на безработните, започнали обучение за придобиване на професионална квалификация през годината е два пъти по-висок от броя им през 2002 г. и достига 38 216 души. Завършилите подобни образователни курсове към 31.12.2003 г. възлизат на 29 294 лица, а делът им в общия брой на регистрираните в бюрата по труда безработни се увеличава с близо три процентни пункта на годишна база до 5.5%. Професионалната квалификация е обект на засилен интерес от страна на безработните през 2003 г., защото повишава тяхната конкурентоспособност и увеличава възможностите им за реализация на пазара на труда. Тъй като съществено значение за по-високата гъвкавост на пазара на труда има повишаването на квалификацията на работната сила, тя беше изведена като основен приоритет в социалната политика през 2003 г.

¹² Младежи с намалена работоспособност, лица с трайно намалена работоспособност, самотни родители и майки с деца до 3 год. възраст, лица, изтърпели наказание „лишаване от свобода“, безработни жени над 50 г. и мъже над 55 г.

Според данните на АЗ през годината се наблюдава и увеличено търсене на труд на първичния пазар на труда¹³. То се обуславя изцяло от по-високата активност на частните работодатели. Обявените работни места в бюрата по труда от частния сектор през 2003 г. са с 13.5% повече с сравнение с 2002 г. и достигат 121 478. Делът на частните работодатели в създаването на работни места на първичния пазар на труда нараства с 3.8 процентни пункта спрямо 2002 г. и достига 74.4%. В същото време делът на заетите работни места извън програмите за заетост от всички заети през 2003 г. места възлиза на 52%, срещу 48% за тези по програми. Трябва да се има предвид обаче, че АЗ има относително нисък пазарен дял в услугите по заетостта в страната, поради което бюрата по труда дават една част от информацията за работните места.

След като България регистрира значително намаление на нивото на безработица през последните две години, тя вече не е страната с най-висока безработица сред страните, присъединяващи се или кандидатки за присъединяване към ЕС. Нивото на безработица е по-високо в Полша (18.5%) и Словакия (15.6%). Въпреки безспорните успехи, постигнати през последните години, страната е все още твърде далеч от средното ниво на безработица за страните от ЕС (8.3%). От присъединяващите се страни по-ниска от средната за ЕС безработица се наблюдава в Кипър (3.5%), Малта (5.7%), Унгария (5.9%), Словения (6.7%) и Румъния (7.6%). Високото равнище на безработица в повечето случаи се свързва с ниската мобилност на работната сила и несъответствие на професионалната ѝ квалификация на изискванията на функциониращата пазарна икономика.

Според данните на АЗ, от предвидените за 2003 г. средства за най-мащабната програма „От социални помощи към осигуряване на заетост“ са изразходени около 60%. В държавния бюджет за 2004 г. са заложили по-малко средства за активна политика на пазара на труда (около 204 млн. лв.), но според нас те ще са достатъчни, за да се осигури същата временна заетост за безработни лица, както и през миналата година. С други думи, приносът на активните програми за намаляването на безработицата през 2004 г. се очаква да бъде близък до нулата. За да се запази трайната тенденция на намаление на безработните и през 2004 г., основната роля се пада на частния сектор. Ако той продължи да генерира заетост и запази темпа на разкриване на нови работни места в условията на макроикономическа стабилност и растеж, нивото на безработица ще продължи да намалява, макар и не със същите темпове, както през 2003 г. ○

¹³ Извън програмите за заетост.

ФИНАНСОВ СЕКТОР

Финансовата система беше един от основните фактори, допринесли са макроикономическата стабилност на страната. Продължиха да се развиват тенденции, проявили се още през предходните години: стабилност на валутния борг, нарастване на кредитите за неправителствения сектор, финансова стабилност на банковия и паричния сектор, задълбочаване на финансовото посредничество на банкови и небанкови финансови посредници и засилване на конкуренцията между търговските банки.

Валутният съвет в България остана стабилен през 2003 г., с което допринесе за засилването на доверието във финансовата система и икономиката като цяло. През периода ясно изразена бе тенденцията на нарастване на брутните валутни резерви на БНБ, които в края на 2003 г. достигнаха до 10382.7 млн. лв. и нараснаха с 16% спрямо края на предходната година. За повишаване на стабилността на валутния борг съдействаха както запазването на ниски лихвени проценти на международните финансови пазари, така и значителната обезценка на щатския долар спрямо еврото, които облекчиха обслужването на външния дълг на страната. За увеличаването на валутните резерви допринесоха и постъпилите траншовете по двугодишното споразумение с Международния валутен фонд, заемът от Световна банка по програма PAL, погашенията по дълга на Русия към България и получените средства от приватизацията на банка ДСК.

Степента на покритие на паричната маса (М3) с активи на управление „Емисионно“ (валутни резерви) през годината се изменяше в диапазона 60.8 - 66.1%. В края на 2003 г. то е 61.7% и намаля с 2.3 процентни пункта в сравнение с края на предходната година. Това обаче не е индикатор за понижена стабилност на валутния съвет, а е обусловено от засилената кредитна активност на търговските банки, водеща до изпреварващ ръст на паричната маса спрямо брутните валутни резерви на БНБ.

Степента на покритие на най-бързо ликвидния компонент на паричната маса - резервните пари - с валутни резерви също намаля незначително с 2.5 процентни пункта и в края на 2003 г. достигна 197.1%. Това съотношение далеч надвишава предвиденото в Закона за БНБ и е показател, че липсва вероятност някакви шокове да накърнят стабилността на валутния съвет в България в настоящия момент.

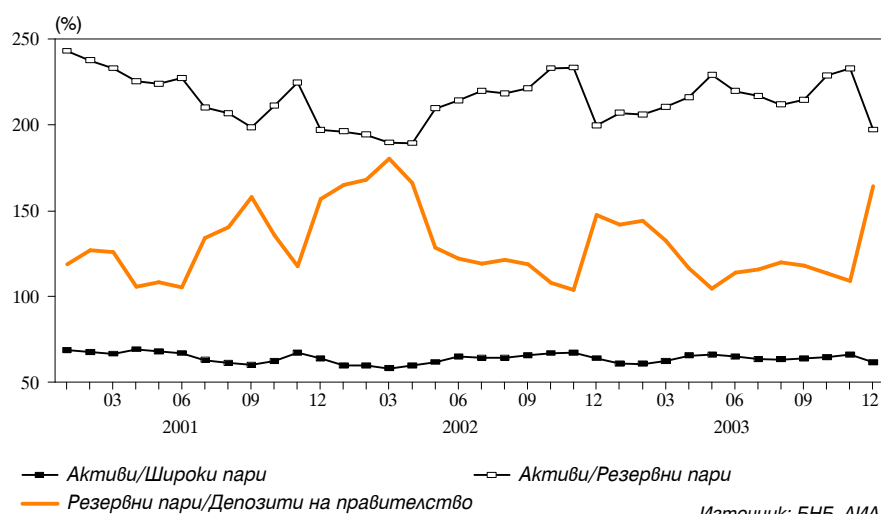
Процесът на ремонетизация продължи и през 2003 г. Паричното предлагане нарасна с 20.4% (2.85 млрд. лв.) в номинално и 14% (1.96 млрд. лв.) в реално изражение¹⁴, а отношението на М3 към БВП в края на годината достигна до 48.9% срещу 43.2% за 2002 г.

Нарастването на доходите на населението повишиха транзакционното търсене на пари от страна на икономическите агенти. По-високото транзакционно търсене на пари през годината, вследствие на икономическия растеж, предопредели и нарастването на бързоликвидните пари в

¹⁴ При дефлиране с ИПЦ при база декември 2002.

икономиката с 22.7% (1.25 млрд. лв.). През отделни периоди на годината паричният агрегат М1 се увеличи още повече поради допълнителното влияние на успешния туристически сезон, преводите на републиканския бюджет към общините за покриване на дефицити и изплатените през декември допълнителни възнаграждения в

Ключови отношения за стабилността на Валутния борг

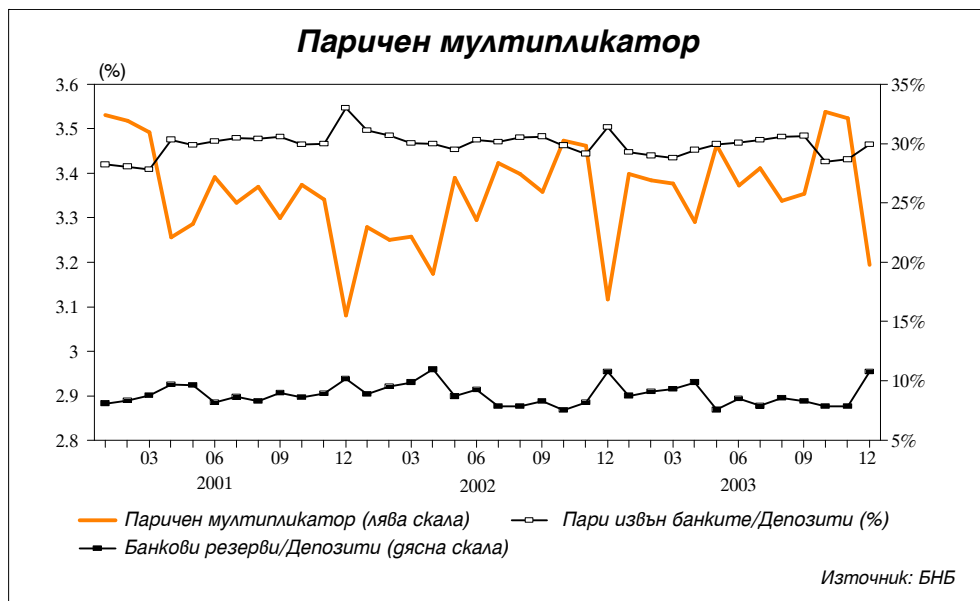
Източник: БНБ, АИАП

обществения сектор от бюджета. Последните две събития бяха очаквани от икономическите агенти и не оказаха негативно влияние на икономиката. От двата компонента на М1 с по-висок темп нараснаха овърнайт депозитите (с 32.6% или 719.5 млн. лв.), докато парите извън банките се увеличиха с 16.2% или 539.2 млн. лв.

Квази-парите, които включват срочните и спестовни депозити в лева и депозитите в чуждестранна валута, нараснаха общо с 15.5% (1.24 млрд. лв.). Все още валутните депозити значително превишават левовите и въпреки силната обезценка на щатския долар през последната година, продължават да нарастват по-бързо в абсолютен и относителен размер (с 17.8% или 906.6 млн. лв. срещу ръст на левовите депозити от 11.5% или 335.8 млн. лв.). Високият ръст на депозитите е свидетелство за възстановеното доверие в стабилността на банковата система.

Успоредно с това се забелязва значително нарастване на дългосрочните депозити (срочни депозити над 2 години и спестовните депозити) на домакинствата. Тази тенденция има голямо значение за бъдещото развитие на българската икономика, тъй като привличането на дългосрочен ресурс благоприятства отпускането на дългосрочни инвестиционни кредити. От гледна точка на матуриретната структура, дългосрочните депозити заемат малка част от квази-парите, но дялът им нараства и в края на декември 2003 г. достига до 19.7% (18.3% в края на 2002 г.). По институционални сектори най-голям принос за растежа на квази-парите се пада на домакинствата, чиито депозити в национална и чуждестранна валута са се увеличили с 15.7% до 6.03 млрд. лв. От своя страна, депозитите на частните предприятия намаляват с 6.2% (до 1.2 млрд. лв.), докато на държавните предприятия нарастват с 452.5 млн. лв. (до 1.1 млрд. лв. в края на 2003 г.).

През 2003 г. паричната база имаше по-голям принос за нарастването на паричната маса в сравнение с приноса на паричния мултипликатор. На годишна база тя нарасна с 17.5% (784 млн. лв.) и бе повлияна от нарасналото транзакционно търсене на пари. Паричният мултипликатор нарасна от 3.12 до 3.19 в края на 2003 г., поради понижаване на отношението пари извън банките/депозити от 31.4% в края на 2002 г. до 29.9% в края на 2003 г. Очаква се в бъдеще стойността на паричния мултипликатор да продължи да нараства.

Успешно приключила та приватизация в банковия сектор и бързото развитие на кредитния пазар в България намери отражение в динамиката на активите на банковата система. В края на 2003 г. нетните чуждестранни активи на банковата система се увеличиха с 1.6% (157.3 млн. лв.). Това изцяло се дължи на нарастването

на нетните чуждестранни активи на БНБ с 22.4% (1.56 млрд. лв.), докато тези на търговските банки намаляха с 48.3% (1.41 млрд. лв.). Причините търговските банки да започнат да изтеглят депозитите си в чужди банки са както ниската доходност на международните финансови пазари, така и прогресивно развиващият се в количествено и качествено отношение кредитен пазар у нас. През 2003 г. българските банки значително са увеличили размера на привлечените депозити и кредитни линии от чуждестранни банки и други нерезиденти, което отразява доброто съотношение риск/доходност в България.

Изменение на паричната маса от гледна точка на механизма на парично предлагане

	За периода 31.XII.01 - 31.XII.02	За периода от 31.XII.02 - 31.XII.03
Изменение на паричната база (млн. лв.)	1011.9	449.9
Изменение на паричния мултипликатор	от 3.08 до 3.12	от 3.12 до 3.19
Фактори за изменението на паричната маса (МЗ):		
1. От изменение на паричния мултипликатор (млн. лв.)	143.6	351.1
2. От изменение на паричната база	1385.7	2442.8
3. От изменение на мултипликатора и паричната база	61.4	16.0
Изменение на паричната маса МЗ (млн. лв.) = 1+2+3	1545.3	2855.3

Източник: МФ, АИАП

Нетните вътрешни активи на банковата система нараснаха с 66.2% (2.7 млрд. лв.), а техният най-важен компонент - вътрешния кредит, се увеличи с 33.9% (2.6 млрд. лв.) през последната година. Вземанията на банковата система от правителствения сектор намаляха с 39.3% (495.3 млн. лв.) на годишна база, а динамиката им се определяше най-вече от обичайни сезонни фактори, влияещи върху обема на фискалния резерв като преводи на данъчни постъпления към бюджета и изразходваните в края на годината средства от депозита на правителството.

Кредитната експанзия продължи с още по-висок темп през 2003 г., а в основата ѝ бяха нарасналата кредитоспособност на икономическите агенти, силната конкуренция между отделните

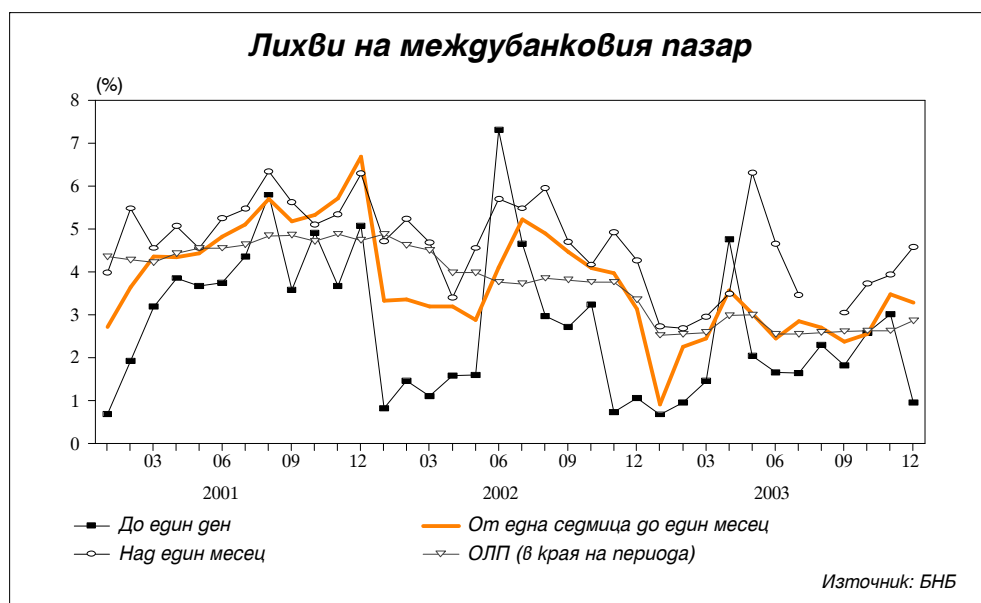
банки и стабилно опериращата като цяло банкова система. Високият ръст на кредитите за частния сектор, заедно с високото качество на кредитните портфейли на банките може да се възприеме като индикатор на благоприятната икономическа конюнктура в страната. В същото време те са и предпоставка за поддържане на стабилен бъдещ икономически растеж.

Кредитът за неправителствения сектор нарасна с 48.3% или 3.1 млрд. лв. Неговата динамика се ускори в сравнение с предходната година. Отношението му с БВП бе 27.6% в края на 2003 г. при 19.8% в края на 2002 г. Обемът на новоотпуснатите кредити в лева (1.7 млрд. лв.) надхвърли този на новоотпуснатите валутни кредити за неправителствения сектор (1.4 млрд. лв.). Освен че кредитите за домакинствата са предимно левови, това се дължи и на по-високия спрямо 2002 г. ръст на левовите кредити за частните предприятия. По институционални сектори традиционно най-много са се увеличили кредитите за частни предприятия с 41.8% (1.97 млрд. лв.) и тези за домакинствата със 77.3% (959.7 млн. лв.). Налице е качествена промяна в матурирещата структура на отпуснатите кредити. След много високия ръст на дългосрочните кредити за последните две години, в края на 2003 г. те вече превъзхождат краткосрочните като дял от общата сума на кредитите, предоставени на нефинансови предприятия и домакинства. Удължаването на матурирещата на кредитите и тенденцията към постепенен спад на лихвените проценти ще продължат и в бъдеще да стимулират поддържането на стабилен ръст на кредитите за частни фирми. ○

ПАРИЧНИ И ВАЛУТНИ ПАЗАРИ

През 2003 г. основният лихвен процент (ОЛП) се понижи с 0.5 процентни пункта и в края на годината достигна стойност от 2.86%¹⁵. През февруари той отбеляза най-ниската си стойност за последните 14 години (2.51%). Този спад беше свързан с високата ликвидност в банковата система в началото на годината, както и със запазването на рекордно ниски равнища на лихвите на международните финансови пазари. ОЛП продължава да бъде неизползваем като референтна цена на безрисковите заеми и отразява предимно състоянието на гържавните финанси. Той не се ползва от банките при определянето на тяхната политика на лихвени проценти по депозити и кредити. Все повече се налагат създадените по инициатива и със съдействието на АТБ и БДА индекси на междубанковия левов пазар (SOFIBOR и SOFIBID), които БНБ започна да публикува от 17.02.2003 г. Тяхната висока волатилност все още затруднява използването им.

Среднопретегленият лихвен процент, отразяващ лихвите по всички сделки на междубанковия паричен пазар, достигна максималната си стойност за 2003 г. през април вследствие временен

недостиг на паричен ресурс. Ликвидната криза на левовия пазар от средата на април е най-сериозната в банковата ни система след въвеждането на валутен борг. Основната причина, която я породила, е недобро планиране на паричните потоци от банките (непредвидено нареждане на преводи на данъци и акцизи от кли-

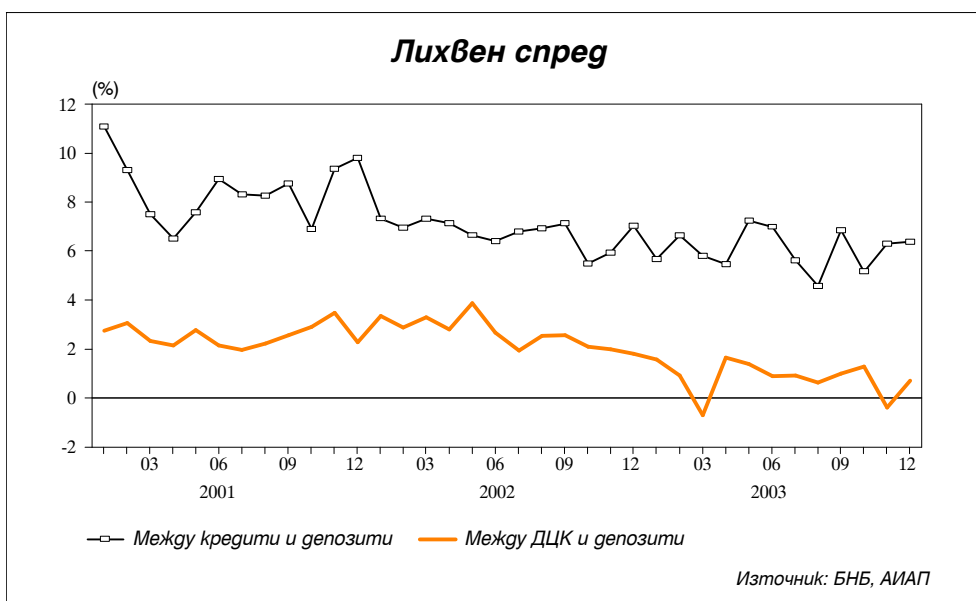
енти и/или необходимостта от регулиране на минималните задължителни резерви в определените срокове). Като средство за преодоляване на кризата Министерство на финансите организира репо аукцион за обратно изкупуване на ценни книжа, а през юни централната банка представи две важни нововъздействия, намаляващи в значителна степен риска от повтаряне на подобни кризи. Първото позволява на търговските банки да заверяват своите сметки в евро при БНБ с вальор в същия работен ден и със същия вальор да продават евро срещу левове на БНБ. Второто е стартирането

¹⁵ Съгласно методиката на централната банка неговата стойност се определя въз основа на постигнатата доходност по тримесечните ДЦК на аукционите, организирани от БНБ. От началото на 2002 г. тези аукциони се провеждат само веднъж месечно.

на системата RINGS - система за финален сетълмент в реално време на всички системно важни плащания в левове¹⁶. Системата получи положителен прием и подкрепа от банковата общност. Съвместимостта ѝ с платежната система TARGET на ЕЦБ осигурява възможността при приемането ни в Европейския съюз лесно да се обработват плащания в евро и други международни плащания. RINGS предоставя възможност за по-ефективно управление на ликвидността на търговските банки, повишава надеждността на платежната система и спомага за намалението на системния риск.

Средният лихвен спред между краткосрочните левови кредити и срочните левови депозити за 2003 г. намаля с 0.7 процентни пункта през годината и достигна 6.1 процентни пункта (6.8 процентни пункта през 2002 г.). Това се дълже-

ше в много по-голяма степен на тенденцията към понижаване на лихвените проценти по кредитите, отколкото на покачването на тези по депозитите. Основни причини за наложилата се тенденция на понижаване на лихвените проценти по кредитите са засилената конкуренция

между търговските банки, както и подобрените условия за бизнес в страната и свързаното с това намаление на кредитния риск.

Въпреки че лихвеният спред в България намалява през последните години, той все още остава по-висок в сравнение със средното равнище за присъединяващите се към ЕС страни. Тенденцията е разликата между спреда в България и в останалите страни постепенно да намалява. Страните с най-нисък лихвен спред са Унгария (2.1% за деветте месеца на 2003 г.), Латвия и Малта (2.4%), Естония и Словакия (3.1%). Единствената страна, в която лихвеният спред се увеличи, е Кипър¹⁵ ако през 2000 г. той е бил 1.5%, то през 2003 г. неговото равнище се е повишило до 3.6%.

На междубанковия валутен пазар обемите на продадената и купена валута бяха почти равни, като превизието на продадената над купената валута беше едва 6.4 млн. лв. В структурата по валути настъпиха някои съществени промени. Към края на периода дялът на долара в общия обем на търгуваните валути спадна с 5 процентни пункта до 20.6%, а този на еврото, от своя страна, се увеличи с 4.6 процентни пункта до 77.4%. Това вероятно се дължи на реакцията на участниците на валутните пазари към тенденцията на обезценка на щатския долар спрямо един-

¹⁶ А именно: плащания по сделки между търговските банки и БНБ, плащания по сделки с ДЦК и преводи за суми, равни или по-високи от 100 хил. лв. Изрично наредените от клиенти плащания също ще минават през RINGS.

ната европейска валута. През 2003 г. еврото поскъпна спрямо щатския долар както по средно-годишна, така и по стойност в края на периода, съответно с 16.6 и 17.8%.

През 2003 г. търговските банки се развиват стабилно и се характеризират с добри показатели за ликвидност, капиталова адекватност и ефективност. Определящо влияние върху състоянието на банковата система имат редица фактори като макроикономическата стабилност, изградената конкурентна среда в сектора в резултат от приватизацията на държавните банки с участието на стратегически инвеститори, ниските лихвени равнища на международните финансови пазари. През 2003 г. балансовото число на банковата система нарасна с 2 687 млн. лв. (18.4%) и достигна до 17 323.6 млн. лв. Увеличението на банковите активи през 2003 г. се дължи предимно на левовия им компонент, който нарасна с 1 996.8 млн. лв. (30.2%), докато валутния компонент нарасна с 689.9 млн. лв. (8.6%) спрямо края на 2002 г. Отчетеният ръст на активите на банките през 2003 г. е по-малък в сравнение с този от предходната година (19.9%), като забавянето бе повлияно от продължаващото поевтиняване на щатския долар.

Посочените вече фактори имат определящо значение за тенденциите в изменението на структурата на банковите активи. През 2003 г. продължи реструктурирането на активите на търговските банки. Ниските лихвени проценти, сравнително ниската степен на риск в българската икономика, установилите се дълготрайни връзки на банките с техните клиенти допринесе за увеличаването на дела на предоставените кредити на нефинансови институции и други клиенти и намалението на инвестициите на търговските банки в чужбина. Делът на кредитите, предоставени на нефинансови институции и други клиенти, като дял от общата сума на активите достигна до 52% в края на 2003 г. (41.2% в края на 2002 г.).

Кредитната експанзия е основната тенденция в развитието на българския финансов сектор през 2003 г. Очаква се темпът на нарастване на кредитите за неправителствения сектор да се забави през 2004 г. Все повече се изчерпват възможностите да се прехвърлят банкови активи от депозити в чужди банки към кредити за неправителствения сектор в страната.

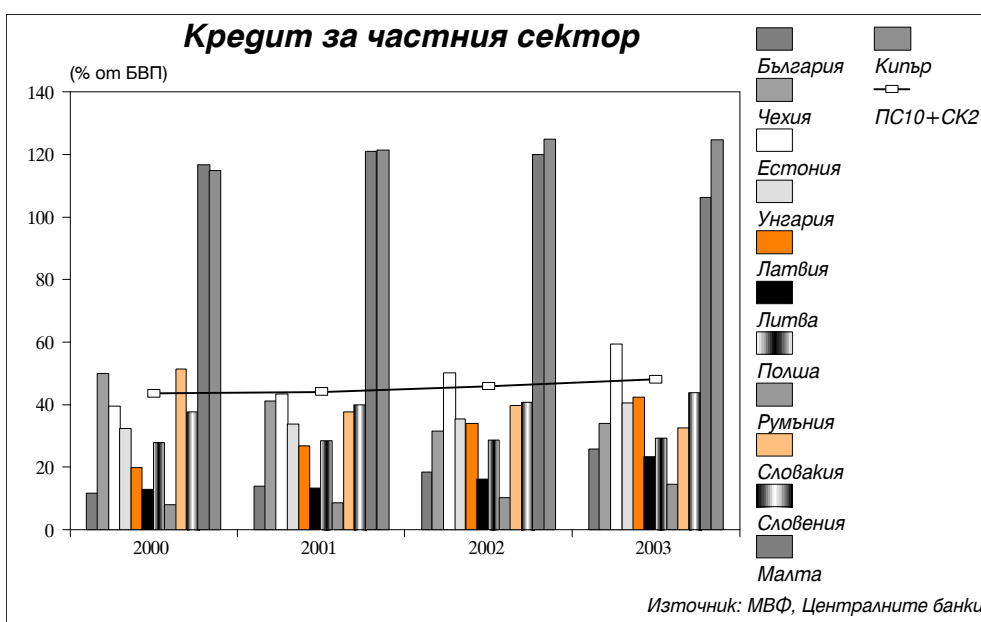
Проследяването на структурата на кредитния портфейл на банките е от съществено значение, тъй като темповете на нарастване на отделните видове кредити може да окаже влияние върху други показатели, характеризиращи българската икономика. През 2003 г. най-голям темп на нарастване имаха кредитите за търговско имущество и строителство, следвани от жилищните и ипотечните кредити за физически лица. Нарастването на инвестиционните кредити е благоприятно за развитието на икономиката, тъй като те спомагат за по-висок икономически растеж. Наблюдаваната тенденция е показател за по-ниския риск, характерен за икономиката.

Делът на потребителските кредити също нараства и достига до 18.2% в края на 2003 г. Това допринася за повишаване на вътрешното търсене, а оттук и създава потенциал за по-висок ръст на БВП. Тази тенденция обаче може да създаде и отрицателни последици за българската икономика. Използването на потребителските кредити за покупка на вносни стоки води и до увеличаване на дефицита по текущата сметка. Все пак, ако повишеното потребителско търсене, породено от ръста на потребителските кредити, бъде задоволено чрез внос, а не от местно производство, е проблем на българските фирми да успеят да реагират на промените се условия. Затова нарастаният дефицит по текущата сметка не може да се вменява като вина на търговските

банки, които водят нормална политика на оптимизиране на финансовия си резултат. Въпреки че дялът на предоставените кредити за нефинансови институции и други клиенти в общите активи на банките нараства през последните години, стойността на този показател все още е по-ниска в сравнение с тази в други страни. Друг показател, характеризиращ дълбочината на финансовото посредничество - кредитът за частния сектор като дял от БВП - възлиза на 26.6% за България през 2003 г. (увеличава се със 7.8 процентни пункта спрямо 2002 г.) е все още по-нисък от неговото средно равнище за дванадесетте присъединяващи се към ЕС страни и твърде далеч от отличниците по този показател - Кипър (124.8%) и Малта (106.2%).

Значителното нарастване на предоставените кредити през 2003 г. не е довело до рязко влошаване на качеството на кредитния портфейл на търговските банки. В края на 2003 г. 92.72% от рисковите експозиции на банките са редовни (94.47% за декември 2002 г.), а класифицираните като загуба експозиции са 2.47% (1.82% в края на предходната година).

През август 2003 г. с оглед на кредитната експанзия и необходимостта от по-строг контрол върху рисковите експозиции на банките бяха направени промени в Наредба № 9 на БНБ, след което кредитните портфейли на търговските банки се подобриха в сравнение с

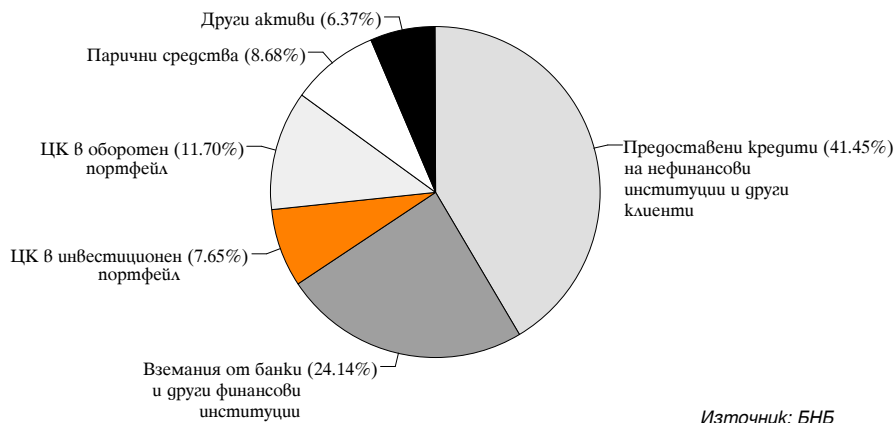
края на второто и третото тримесечие на 2003 г.

В структурата на активите на търговските банки се наблюдава и увеличаващ се дял на инвестициите в инвестиционен портфейл за сметка на намаление на дяла на инвестициите в оборотен портфейл. През 2003 г. банките се преориентират към инвестиции в по-дългосрочни инструменти като държавните ценни книжа в лева и валута и еврооблигации с цел получаване на по-висока доходност по портфейлите си.

През 2003 г. не настъпиха съществени изменения в структурата на пасивите на търговските банки. Дялът на депозитите на нефинансови институции и други клиенти се повиши с 1.29 процентни пункта за сметка на намаляването на дяла на другите компоненти на пасивите.

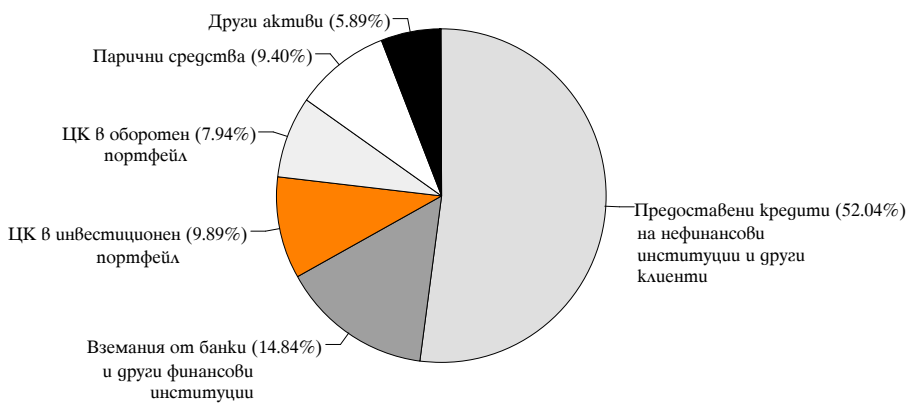
Конкуренцията между банките се засилва през 2003 г. Търговските банки продължават да предлагат все по-разнообразни продукти с цел привличане на повече клиенти и задоволяване на потребностите на отделните пазарни групи. Започва предлагането на комбинирани услуги - интегрирани банкови и застрахователни продукти. Присъствието на чуждестранни инвеститори също води до засилване на конкуренцията и преразпределение на пазарните дялове.

Структура на активите на търговските банки към 31.12.2002

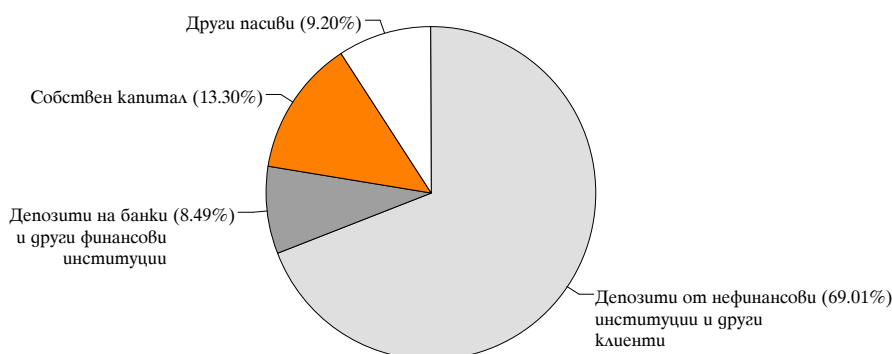
Източник: БНБ

Структура на активите на търговските банки към 31.12.2003

Източник: БНБ

Структура на пасивите на търговските банки към 31.12.2002

Източник: БНБ

Анализът на индикаторите за концентрация в банковия сектор в края на 2003 г. спрямо края на предходната година позволява да се направят следните изводи:

- Коефициентите за концентрация и индексите на Херфингал, изчислени по отношение на банковите активи и депозитите продължават да спадат, което е свързано с намаляването на пазарните дялове на най-големите банки (ОББ, Булбанк, ДСК и Биохим) и съответно по-равномерното разпределение на активите и депозитите в банковата система

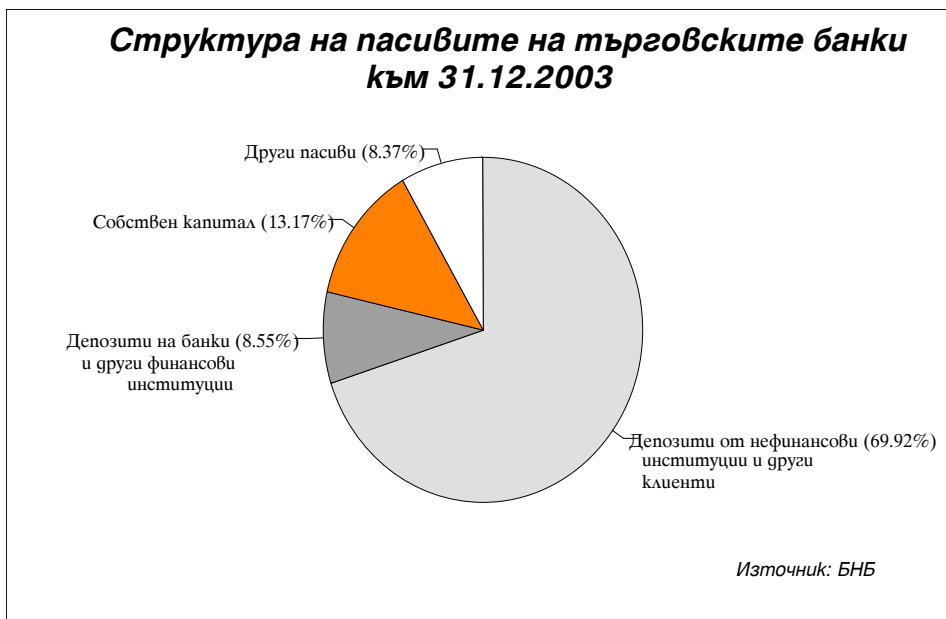
- Коефициентът на концентрация, изчислен по отношение на кредитите, нараства като резултат от активизирането на кредитната дейност на големите банки

Банковата система е стабилна и добре капитализирана. Нетната печалба на търговските банки към края на 2003 г. е 379.8 млн. лв. и е нараснала с 45.2% спрямо предходната година. Повече от поло-

вината (58.7%) от реализираната печалба в банковия сектор е съсредоточена в трите най големи банки, но техният дял намалява (63.6% през 2002 г.).

Показателите за рентабилност през 2003 г. също се подобряват. Значително се подобрява отношението между нетен лихвен доход и сумата на балансовите активи (с 0.7 процентни пункта до 4.8% в края на 2003 г.).

Това се дължи на увеличената кредитна активност на банките и привличането на повече доход по лихвоносните им активи за сметка на лихвоносните пасиви.

Показатели за концентрацията в банковия сектор

	XII.1999	XII.2000	XII.2001	XII.2002	XII.2003
Банкови активи					
Индекс на Херфингал	0.12	0.11	0.09	0.08	0.08
Коефициент на концентрация (%)	57.0	55.2	51.4	49.9	47.0
Предоставени кредити на нефинансови институции и други клиенти					
Индекс на Херфингал	0.08	0.07	0.07	0.07	0.07
Коефициент на концентрация (%)	43.6	42.0	41.1	41.8	43.2
Депозити от нефинансови институции и други клиенти					
Индекс на Херфингал	0.13	0.13	0.11	0.10	0.09
Коефициент на концентрация (%)	61.7	62.2	58.2	55.8	53.1

Източник: J. Miller, S. Petranov, „Banking in the Bulgarian Economy“, 1996; БНБ; АИАП.

Стременият за максимизиране на лихвения доход не пречи на банките да спазват ограничителните условия за ликвидност и капиталова адекватност. Те успяват да управляват своите средства, така че да постигнат висока рентабилност и в същото време стабилност и ликвидност. Капиталовата адекватност на търговските банки продължава да бъде над изискванията, определени в Наредба № 8 на БНБ. Показателят обща капиталова адекватност към края на 2003 г. е 22.03% и е с 3.17 процентни пункта по-нисък от отчетения в края на 2002 г. Общият рисков компонент на активите на търговските банки е нараснал с 41.3% през 2003 г., а капиталовата база се е увеличила с 23.4%. По-значителното нарастване на рисковия компонент на активите в резултат от разширяването на кредитната дейност на банките е причина за намаляването на капиталовите съотношения. Това съответно не създава рискове за банковата система, тъй като

Показатели за рентабилност на банковата система*, % от средните активи

	<i>XII.2001</i>	<i>XII.2002</i>	<i>XII.2003</i>
<i>Нетна печалба</i>	<i>2.7</i>	<i>2.1</i>	<i>2.4</i>
<i>Оперативна печалба</i>	<i>3.5</i>	<i>2.7</i>	<i>2.9</i>
<i>Нетен лихвен доход</i>	<i>4.3</i>	<i>4.1</i>	<i>4.8</i>
<i>Нелихвени разходи</i>	<i>5.0</i>	<i>4.8</i>	<i>4.6</i>
<i>Валутна преоценка</i>	<i>0.3</i>	<i>0.1</i>	<i>0.2</i>

* На годишна база

Източник: БНБ, АИАП

регулативните показатели са доста над изискваните стойности в нормативната уредба.

В края на 2003 г. първичната ликвидност на банковата система е малко по-висока в сравнение с края на 2002 г. Показването на показателя се свързва с традиционното увеличение на паричните средства в каса и по разплащателни сметки в БНБ в края на годината. За декември 2003 г. показателят за първична ликвидност на търговските банки е 11.98% (11.2% за декември 2002 г.). В същото време показателят за вторична ликвидност в края на 2003 г. (25.5%) е по-нисък спрямо края на 2002 г. (29.25%). Това е резултат от намаляването на инвестициите в оборотния портфейл на търговските банки.

През 2003 г. небанковите финансови институции продължиха да се развиват динамично и стабилно, задълбочавайки финансовото посредничество в икономиката. Все още финансовата система е доминирана от банковата система, но показателите, характеризиращи развитието на небанковите финансови институции, се подобряват. Активите на пенсионните фондове към БВП и брутните национални спестявания се увеличават до 1.4% и 11% (1% и 7.2% в края на 2002 г.). Пазарната капитализация на фондовата борса достига 7.8% срещу 4.3% в края на 2002 г. Застрахователното проникване в края на септември 2003 г. е 1.8% (1.9% в края на 2002 г.), но по-ниското му ниво спрямо края на предходната година се дължи на сезонни фактори и към края на 2003 г. се очаква да надвиши нивото от предходната година. Независимо от подобреното състояние на небанковите финансови институции, те са все още недостатъчно развити и изостават от нивото на развитие, характерно за една функционираща пазарна икономика.

През 2003 г. пенсионните фондове продължиха да акумулират значителни ресурси по допълнително доброволно и допълнително задължително осигуряване. В края на септември 2003 г. общата стойност на натрупаните активи достигна 453.5 млн. лв. (332.5 млн. лв. в края на 2002 г.). Активите на професионалните фондове в края на септември 2003 г. възлизат на 131.4 млн. лв. срещу 95.2 млн. лв. в края на 2002 г. В универсалните фондове се акумулират 93.7 млн. лв. (41.7 млн. лв. в края на 2002 г.), докато в доброволните се натрупват най-много ресурси - 228.4 млн. лв. (срещу 195.5 млн. лв. в края на 2002 г.). Концентрацията на активите при всички видове пенсионни фондове се увеличи, което бе резултат от вливането на „Българско пенсионноосигурително дружество“ в пенсионноосигурителната компания „Доверие“. Четирите най-големи фонда при доброволните и универсалните фондове управляват около 90% от активите, докато при професионалните този процент е 92.3%.

Дълбочина на финансовото посредничество, % от БВП

	2000	2001	2002	2003*
Активи на банките	36.5	41.1	45.0	50.2
Активи в пенсионните фондове	0.3	0.6	1.0	1.4**
Застрахователни премии	1.5	1.6	1.9	1.8**
Пазарна капитализация на пазара на акции	4.8	3.7	4.3	7.8

* използва се прогнозата на АИАП за БВП

** към края на септември 2003 г.

Източник: КФН, БНБ, АИАП

През 2003 г. се наблюдава промяна в структурата на инвестиционните портфейли на пенсионните фондове. Основна част от средствата са инвестирани в ДЦК. В края на септември 2003 г. в сравнение с края на 2002 г. дялът на ДЦК в активите намалява при доброволните и универсалните пенсионни фондове съответно с 1.8 и 1.1 процентни пункта до 52.4 и 77.6%, а при професионалните фондове се увеличава с 2 процентни пункта до 71.3%. При всички фондове се наблюдава и намаление на дела на банковите депозити. Намалението на дела на ДЦК и банковите депозити при доброволните фондове е за сметка на значително увеличение (с 11.8 процентни пункта) на дела на ценните книжа, приети за търговия на регулираните пазари, които в края на септември 2003 г. е 13.2%. Оживлението на капиталовия пазар и предлагането на нови финансови инструменти доведе до влагането на повече ресурси в тези по-доходоносни активи. При професионалните и универсалните фондове се наблюдава по-значително увеличение на инвестициите в недвижими имоти. Пенсионните фондове все още не са инвестирали значителен ресурс в чужбина, което е продукувано и от по-ниските лихвени равнища на международните финансови пазари.

Очаква се пенсионните фондове да акумулират значителни ресурси в бъдеще, които трябва да се инвестират с цел получаване на по-висока доходност. Местната икономика няма да има потенциал и възможност да осигури разнообразие от инструменти, в които те да инвестират. През 2003 г. бе направена промяна в законодателната уредба, засягаща либерализацията на инвестиционния режим на пенсионните фондове. Вследствие на това, фондовете по доброволно допълнително осигуряване могат да инвестират до 20% от активите в чужбина, а фондовете по допълнително задължително осигуряване - до 15%. При увеличаване на чуждестранните инвестиции ще се наблюдава отлив на финансов ресурс от страната, съответно намаляване на финансовата сметка по платежния баланс и намаляване на възможностите за покриване на дефицита по текущата сметка. Описаният ефект се оценява на 0.1% от БВП¹⁷ в края на 2007 г. Остойносттаването на посочения резултат¹⁸ е направено, като се допусне, че инвестиционният режим на пенсионните фондове се либерализира с предоставянето на възможност за инвестиции в размер на максимално допустимия. Въвеждането на новия режим през 2003 г. няма да се отрази веднага върху икономиката, тъй като ресурсът не може да се пренасочи изведнъж в чужбина. Това ще стане постепенно и ефектът ще се прояви след две-три години. Пренасочването на финансови ресурси от местната

¹⁷ Използва се прогнозата за БВП на Агенция за икономически анализи и прогнози.

¹⁸ При остойносттаването не е взет под внимание лихвеният и валутният риск.

икономика към чужбина ще спре в един момент до изравняване на лихвените проценти в националната и в световната икономика, поради влиянието на лихвения арбитраж и интегрирането на финансовото пространство.

Хил.лв.	2003	2004	2005	2006	2007
Доброволни фондове	264 794	307 175	353 508	395401	433 253
Универсални фондове	96 465	159 932	263 092	416629	634 853
Професионални фондове	150 565	200 888	255 770	314855	379 534
Общо:*	511 824	667 995	872 370	1 126 885	1 447 640
Активи / БВП	1.5%	1.8%	2.1%	2.5%	2.9%
<i>Направени инвестиции в чужбина (%)</i>					
Универсални и професионални фондове	1%	5%	10%	15%	15%
Доброволни фондове	1%	5%	10%	20%	20%
Влияние върху платежния баланс	1 794	7 809	20 438	40 272	50 006
Влошаване на финансовата сметка на платежния баланс (% от БВП)	0.01%	0.02%	0.05%	0.09%	0.10%
* Използвани са прогнозните данни за активите на пенсионните фондове на Комисия за финансов надзор за периода 2003-2007г.					

Остойносттаването на ефекта от либерализацията на инвестиционния режим на пенсионните фондове показва, че в средносрочен период не се очаква съществен отрицателен натиск върху икономиката. В дългосрочен период може да се наблюдава по-значителен ефект върху икономиката, ако небанковите финансови институции натрупат значителен финансов ресурс, но той може да бъде неутрализиран чрез по-бързо развитие на капиталовия пазар у нас.

Възходящата тенденция в развитието на застрахователния пазар продължи и през 2003 г. Застрахователните дружества продължават да удовлетворяват нарасналите застрахователни потребности на агентите в икономиката, предоставяйки разнообразни услуги. Брутният премиен приход нарасна с 18.9% в края на септември 2003 г. спрямо края на септември 2002 г. и достига 446.1 млн. лв. Застрахователните дружества от общозастрахователния бранш реализират растеж на брутния премиен приход (24.8% в края на септември 2003 г.), докато застрахователните дружества от животозастрахователния бранш привличат по-малък премиен приход в сравнение със същия период на миналата година (с -15.8%). Последното се дължи на настъпилите промени в данъчното законодателство.

Концентрацията в застраховането в края на септември 2003 г. намалява при общозастрахователния бранш и се увеличава в животозастрахователния. Четирите най-големи застрахователни дружества в общозастрахователния бранш притежават 67.96% от премиения приход (70.52% в края на септември 2002 г.), докато в животозастрахователния бранш са концентрирани 79.4% от премиите вноски (69.2% в края на септември 2002 г.). Индексът на Херфингал и коефициентът на концентрация имат сходна динамика и при двата сектора.

През 2003 г. капиталовият пазар продължава да се развива динамично. Реализираният оборот на БФБ през 2003 г. достигна 793 млн. лв., надвишавайки почти два пъти (с 90.4%) обема си от предходната година. Изключително голяма роля на капиталовия пазар през 2003 г. изиграха ком-

пенсаторните инструменти и възможностите за приватизация на дялове от атрактивни държавни сдружества чрез тези непарични платежни средства. Основна част от реализирания оборот на БФБ се дължи именно на приватизационни сделки (37.9% от оборота през 2003 г.). През 2003 г. бяха предложени за приватизация дялове от „ДЗИ“ (20% от капитала), „Св. Св. Константин и Елена“ (72% от капитала), „Булгартабак“ (12.4% от капитала), ТЕЦ „Марица 3“ (49% от капитала), „Проучване и добив на нефт и газ“ ЕАД (100% от капитала) и др. Бързата реализация на предложените за приватизация дялове веднага след пускането им на пазара показва значителния интерес на инвеститорите. Цените на компенсаторните инструменти се влияеха значително от новините за предстоящото пускане на дялове от определени сдружества. Въпреки колебанията в ценовото равнище на компенсаторните инструменти, цените им останаха на ниво около 23% от номинала. Изтъргуваният обем компенсаторни инструменти при извънблоковата търговия през 2003 г. възлиза на 78 млн. лв. (40.8 млн. лв. през 2002 г.). Значителен обем компенсаторни инструменти бяха реализирани и при блокови сделки (69 млн. лв. или 45.3% от оборота на блоковия сегмент).

Извънблоковите сделки също допринесоха за нарастването на годишния оборот на БФБ. При отделните сегменти съществен темп на растеж реализира официалния пазар на „Корпоративни облигации“ (нарасна с 39 млн. лв. в сравнение с 2002 г.), на който бяха регистрирани няколко нови емисии¹⁹. Емитентите

предпочитат да пласират частно облигациите си и след това да ги регистрират на борсата с цел осигуряване на по-висока ликвидност.

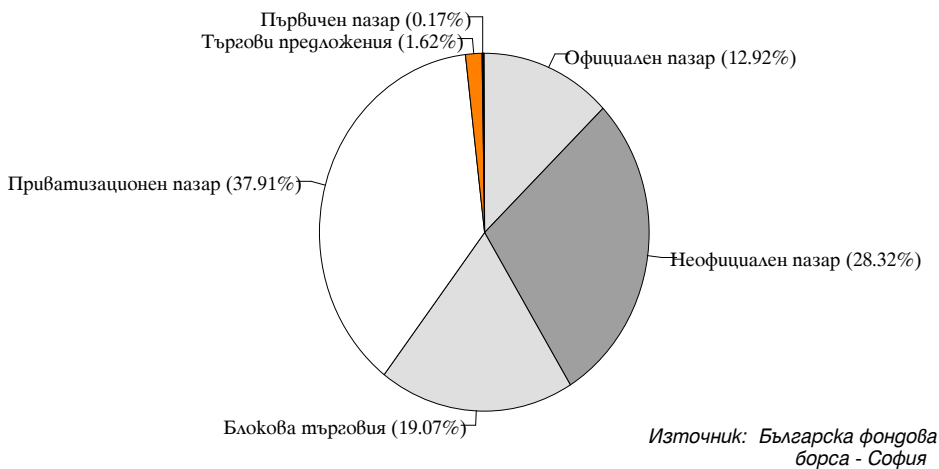
През 2003 г. на неофициалния пазар на акции и облигации също се реализира съществено нарастване на оборотите съответно със 72.6% до 120 млн. лв. и с 52.1% до 25.97 млн. лв. в сравнение с 2002 г. На неофициалния пазар на облигации активно се търгуваха ипотечните облигации на търговските банки. През 2003 г. бяха регистрирани и нови ипотечни облигации на „Българо-американска кредитна банка“ и „Първа инвестиционна банка“. Издаването на ипотечни облигации се свързва с нарасналата кредитна експанзия от страна на търговските банки и отпускането на ипотечни кредити.

Официалният борсов индекс SOFIX достигна нови рекордни стойности през 2003 г., като максималното ниво от 456.34 пункта бе реализирано на 10 ноември. Борсовият индекс нарасна значи-

¹⁹ „Овергаз“ АД в размер на 20 млн. лв., „АутоБохемия“ - 1 млн. лв., „Каолин“ АД - 5 млн. евро.

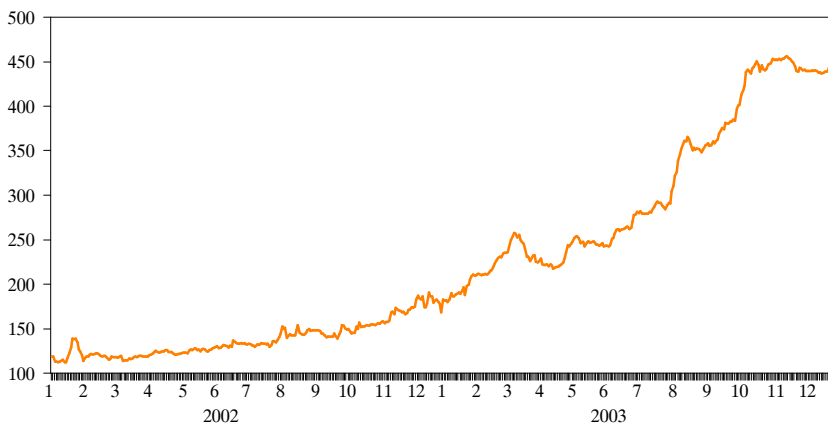
Структура на реализирания оборот на БФБ през 2003г.

телно с 148.2% в края на 2003 г. в сравнение с края на 2002 г. в резултат от нарастването на цените на акциите на гружествата, влизащи в изчисляването му. Най-голямо увеличение на цените регистрираха гружествата „Благоевград БТ“ и „Албена“ - съответно с 200.5 и 166.2%.

Въпреки стабилното и динамично развитие на капиталовия пазар през последните две години, той остава все още слабо развит и изостава от нивото в развитите пазарни икономики. Очаква се през следващите години той да продължи своето възходящо развитие и да придобие още по-голяма роля в преразпределението на финан-

Динамика на официалния борсов индекс SOFIX

совите ресурси в българската икономика. ○

ПЛАТЕЖЕН БАЛАНС

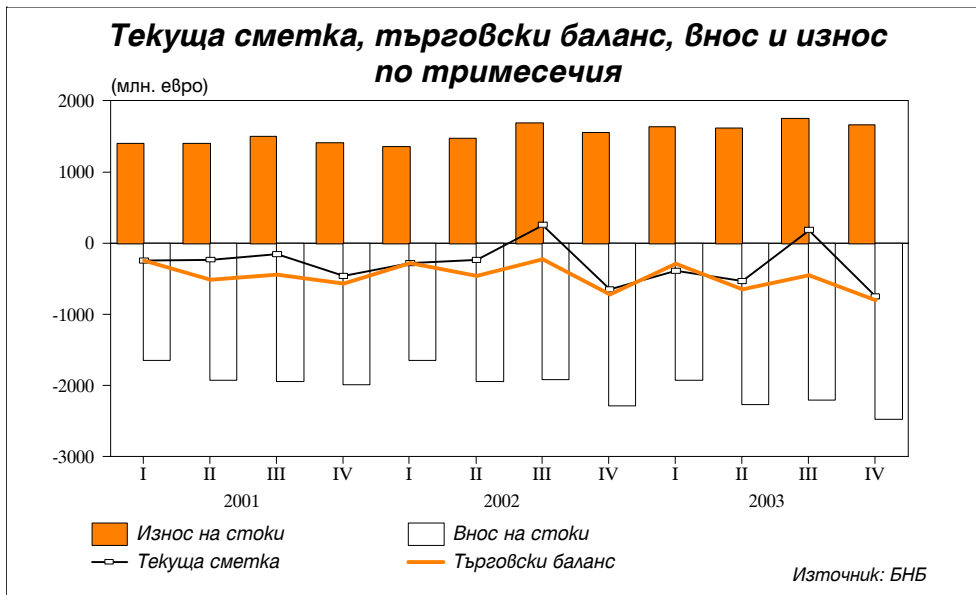
През 2003 г. дефицитът по текущата сметка на платежния баланс се влоши чувствително и достигна 1498.3 млн. евро или 8.5% от БВП (924.2 млн. евро или 5.6% от БВП за 2002 г.). Най-голям принос за това имаха търговският баланс и салдото по сметка „Доход“. Другите два компонента на текущата сметка - търговията с услуги и нетните текущи трансфери подобряват салдата си през 2003 г.

Компоненти на текущата сметка

	2002 г., млн. евро	2003 г., млн. евро	Промяна, млн. евро
Текуща сметка	-924.2	-1498.3	-574.1
Търговски баланс	-1691.8	-2196.2	-504.4
Салдо услуги	486.0	523.9	37.9
Салдо доход	-285.3	-438.6	-153.3
Текущи трансфери, нето	566.9	612.6	45.7

Източник: БНБ

Влошаването на търговското салдо за годината се дължи на високия ръст на вноса от 14.2% в номинално изражение, който достигна (fob) 8858.8 млн. евро. Износът възлезе на 6662.6 млн. евро. Въпреки че регистрира относително висок ръст от 9.9%, той не успя да компенсира увеличението на обема на вноса.

Търговското салдо за периода е -2 196.2 млн. евро или 12.5% от БВП.

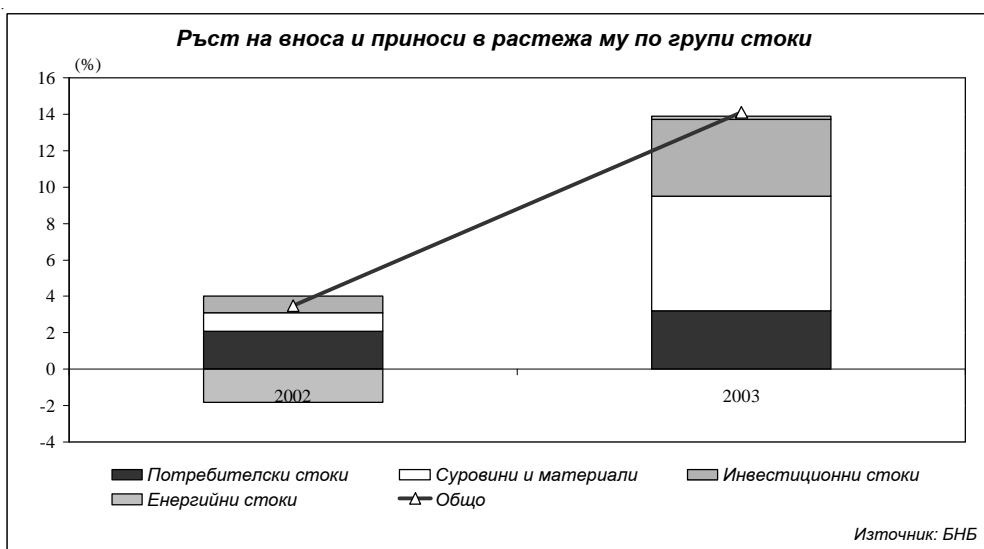
Основен фактор, повлиял на динамиката на вноса на стоки през годината, е увеличеното вътрешно търсене, допълнително подпомогнат от високата кредитна активност на банките, силната девалвация на щатския долар, добрите темпове на българския износ, както и от други фактори като подобрения контрол на митниците.

Основен принос в растежа на вноса имат суровините и материалите, които нарастват 18.1%. Това се дължи на възстановяването на българското производство, в т.ч. производството, насочено към външни пазари. Например увеличеният със 120.7 млн. евро внос на текстилни материали съответства на нарасналия със 198.9 млн. евро износ на грехи и обувки.

Вносът на инвестиционни стоки се увеличава с 16.6%. Част от това увеличение се дължи на големите потоци от ПЧИ към страната и съответното изграждане на нови производствени мощности. Вносът на машини, оборудване и транспортни средства обуславя бъдещо нарастване на производителността на българската промишленост и увеличение на износа. Ръстът на инвестиционния внос кореспондира с регистрираните данни по националните сметки, където брутообразуването на основен капитал се увеличава с 13.8%. Очакванията за продължение на тенденцията към нарастване на дела на инвестициите в БВП през следващите години дават основания да се смята, че сравнително високите темпове на нарастване на вноса на инвестиционни стоки ще се запазят и занапрег.

Традиционно силно (със 17%) нараства вносът на потребителски стоки. До голяма степен това се дължи на високите темпове на нарастване на крайното индивидуално потребление в страната, обусловено както от нарасналите реални доходи в страната, така и от ръста на потребителските кредити за домакинствата. Повишеното вътрешно търсене в по-голямата си част се компенсира с внос на стоки без местни заместители, например автомобили (с ръст от 19.7%).

През годината вносът на енергийни ресурси се увеличи едва с 1% спрямо 2002 г. Внесените количества суров петрол и природен газ намаляват съответно с 1.1 и 5.8%. Въпреки че цените на енергийните ресурси се увеличиха в щатски долари, девалвацията на щатската валута допринесе за намаляването им в евро съответно с 5.1% за суровия петрол и с 0.9% за природния газ, Това доведе до намаляване на общия внос на страната с над 50 млн. евро.

Износът на България достигна 6662.6 млн. евро в условията на бавно растяща световна икономика през 2003 г. Поскъпването на лева спрямо щатския долар (с над 20% средно за годината) повлия негативно на конкурентоспособността на българските стоки, като това влияние е значимо само при големи валутно-

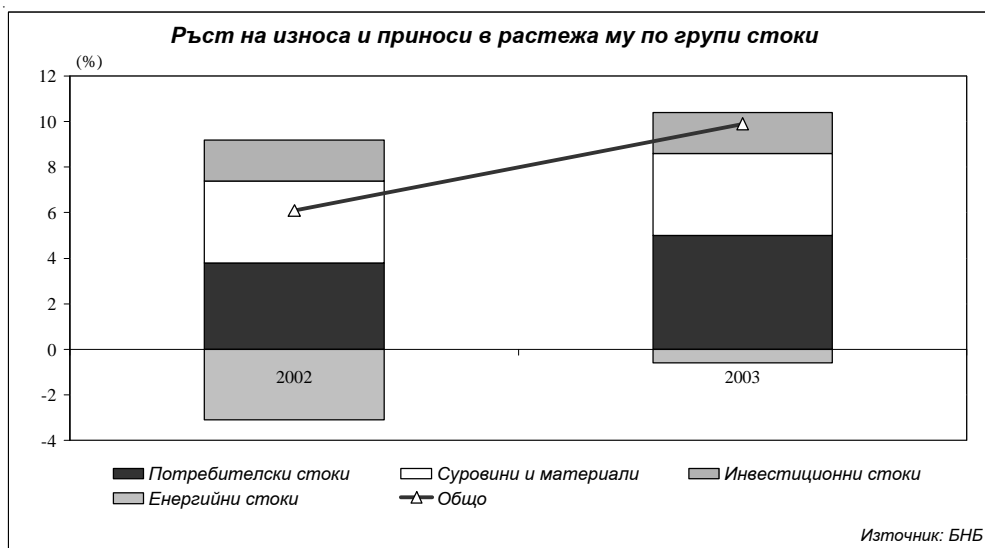
курсови колебания поради сравнително ниската еластичност на търговията към реалния валутен курс. Въпреки неблагоприятните външни условия износът се увеличи с 9.9% спрямо 2002 г. Това развитие се дължи най-вече на растежа на износа на текстилни продукти и неблагородни метали.

Износът на грехи и обувки нарасна с 15.8% в евро, а този на чугун, желязо и стомана с 37.7%. Износът на текстилни продукти се оформи като основен за страната и има стабилни темпове на растеж. В същото време увеличеният износ на неблагородни метали е следствие от повишаването на цените на международните пазари. Евентуално влошаване на конюнктурата на международния пазар на метали ще доведе до по-слаб бъдещ износ на металургични продукти. За да се намали зависимостта и уязвимостта на българската икономика от международната конюнктура на металите е необходимо диверсифициране на экспортната стокова структура. От тази гледна точка е положително явление значителният ръст на износа на инвестиционни стоки от 13.6% спрямо предходната година. Нарастването на износа на машини, транспортни средства и друго оборудване е устойчива тенденция от 2002 г. насам. Това може да означава, че за износа се оформя още една конкурентоспособна стокова група, включваща продукти с висока добавена стойност. Важно е това развитие да продължи в бъдеще и да бъде алтернатива на текстилните продукти, чийто потенциал вероятно ще започне да се изчерпва с повишаването на цената на труда в страната. Останалите стокови групи, които имат значим принос за общото нарастване на износа, са: храни с ръст от 21%, мебели и домакинско обзавеждане с ръст от 16.6%, дървен материал и хартия с ръст от 24.5%, текстилни материали с ръст от 16.2% и цветни метали с ръст от 13.7%. От друга страна, износът на суровини за производство на храни намалява с 31.9% или 102.4 млн. евро. По-слаб с 5.8% или 34.6 млн. евро от 2002 г. е и износът на енергийни ресурси поради прекратения износ на електричество за Турция, който частично се компенсира с износ за Гърция и Югославия. В същото време износът на петролни продукти нараства със 7.6% или 27.2 млн. евро, като изнесените количества се увеличават с 82.4 хил. тона (4.7%).

Въпреки слабия растеж (под 3%) на търсенето в развитите икономики и силната конкуренция, породена от валутните изменения през годината, България успява да увеличи износа си за ЕС с 11.6%, както и за други

страна от ОИСР с 6.5%. И през 2003 г. най-големите търговски партньори на страната остават страните от ЕС, към които е насочен 56.6% от износа и 49.3% от вноса, като водещо място заемат Германия (10.8% от износа и 14.3% от вноса), Италия (14% дял в износа и 10.2% във вноса) и Гърция (10.4% от

износа и 6.6% от вноса). Търговският дефицит на страната при стокообмена с ОНД и Балтийските страни възлиза на 1460.5 млн. евро, а този с Китай - на 193.9 млн. евро.

През 2004 г. се очаква ускоряване на темповете на растеж на световната икономика и в частност на страните от ЕС. Също така се очаква, че Федералният резерв на САЩ и Европейската централна банка няма да допуснат по-нататъшна обезценка на щатския долар. Това създава добри предпоставки за растеж на българския износ. В същото време се очаква вносът да остане силен, като факторите за това ще бъдат високата инвестиционна и кредитна активност в страната. Вносът на суровини, материали и инвестиционни стоки е пряко зависим от активността на българската икономика и се предполага, че ще продължи да нараства и през следващите години. В същото време се очаква вносът на потребителски стоки да забави темповете си на растеж, поради очакванията за забавяне на нарастването на обема на потребителските кредити, а така също и поради очакванията българските фирми в по-голяма степен да успеят да се нагоят към промененото потребителско търсене в страната.

Според ревизираните данни на БНБ, салдото на търговията с услуги за 2001 г. възлиза на 454.1 млн. евро и се влошава със 173.3 млн. евро спрямо първоначално отчетените данни, а това за 2002 г. е 486 млн. евро и намалява със 111.9 млн. евро. За 2003 г. салдото възлиза на 523.9 млн. евро. Приходите от туризъм през последната година достигат 1460 млн. евро и нарастват с 21.4% спрямо предходния период, което съответства на отчетеното увеличение на броя на туристите, посетили страната през 2003 г. с 18%. Очакванията са туристическият интерес към България да се запази и през 2004 г., като за това ще допринесе и провеждането на летните олимпийски игри в съседна Гърция. Разходите, направени от български туристи в чужбина, се увеличават със 17.8%, като достигат 661.1 млн. евро и са показател за подобреното благосъстояние на българските граждани през последните години.

Със 72.1 млн. евро или 9.5% се увеличават приходите от транспортни услуги. Вносът на транспортни услуги за 2003 г. също нараства (с 14.2%) и възлиза на 1019.4 млн. евро. Увеличеният оборот на търговията с транспортни услуги се дължи на увеличението оборот на стоковата търговия. Според последните данни за периода 2001-2003 г. статията транспорт: кредит се колебае между 12.4-12.6% от износа на стоки, а транспорт: дебит възлиза на 11.3-11.5% от вноса на стоки.

Влошаването на салдото по статия „Доход“ до -438.6 млн. евро е резултат както от спада на потоците по кредитната част на статията (-12.6%), така и от нарастването на тези по дебитната част (18%). Намаляването на кредитната част на статията отчасти се дължи на ниските равнища на международните лихви, макар че спадове се наблюдават и в компоненти, които не са засегнати от лихвените нива, като компенсацията на заемите. Високият ръст на платения и дължим доход съдържа ефекти от операциите по реструктурирането на външния дълг, които водят до по-големи разходи за лихвени плащания през периода, както и еднократно плащане на дивиденди от българска компания към чуждестранните ѝ собственици. На фона на все по-големите потоци от ПЧИ към страната, може да се очаква увеличаване на изплащането на дивиденди към нерезиденти през следващите години.

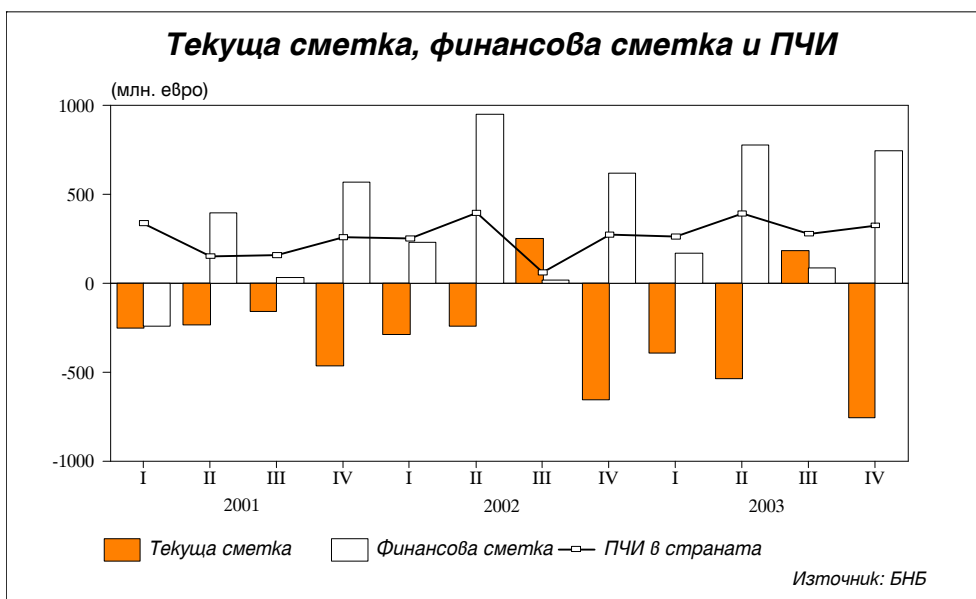
През 2003 г. нетните текущи трансфери нарастват с 45.7 млн. евро спрямо 2002 г. Постъпленията в страната достигат 762.5 млн. евро и се увеличават с 84.4 млн. евро, като това се дължи основно на увеличението на частните трансфери. Паричните потоци от работещи в чужбина българи към резиденти се очаква да се увеличават в средносрочен период. Нетните

текущи трансфери ще продължат да покриват над 30% от търговския дефицит, но от друга страна ще стимулират вноса, предимно на потребителски стоки. През 2007 г., след присъединяването на страната към ЕС, се предвижда нетните трансфери от ЕС към България значително да се увеличат.

Дефицитите по текущата сметка на платежния баланс са всеобщ проблем за страните-кандидатки и присъединяващите се страни през 2003 г. В по-голяма част от тях, както и в България, се наблюдава грастично влошаване на този показател спрямо 2002 г. Най-голям е дефицитът по текущата сметка в Естония (-13.7% от БВП) и Латвия (-9.1% от БВП). Както и у нас, и в тези две балтийски републики причините за това са нарасналите потребителски кредити, които в по-голямата си част се насочват към внос и повишената икономическа активност.

През 2003 г. финансовата сметка възлезе на 1774.3 млн. евро, като намалява спрямо предходната година с 40.9 млн. евро. Привлечените ПЧИ в страната достигнаха 1253.9 млн. евро. Те са с 273.9 млн. евро повече спрямо 2002 г. и покриха 83.7% от дефицита по текущата сметка. Този ръст се дължи изцяло на привлечения *друг капитал* (промяна в нетните задължения между дружествата с чуждестранно участие и преките чуждестранни инвеститори по финансови, облигационни и търговски кредити). По същество това са вътрешнофирмени кредити, които би трябвало да бъдат върнати в даден момент, което ще генерира изходящи инвестиционни потоци в бъдеще. Привлеченият *дялов капитал* остана на нивата от предходната година, като инвестициите в банковия сектор надвишават тези в реалния сектор. Това до голяма степен се дължи на приватизацията на банка ДСК през месец октомври, която формира и по-голямата част от приходите от приватизация през 2003 г. През 2004 г. предстои приватизация на „БТК“ ЕАД и на части от „Булгартабак“ АД. По предварителни данни Реинвестираната печалба в страната се увеличава спрямо предходната година с 2.4 млн. евро. По страни, най-много инвестиции са привлечени от Унгария, Гърция и Холандия.

През 2003 г. портфейлните инвестиции на резидентите в чужбина се увеличават с 69.2 млн. евро основно поради увеличението през втората половина на годината на портфейлните инвестиции на българските търговски банки. Изплащането през месец март на главници по брейди облигациите (FLIRB и IAB) и нарасналия размер на

притежаваните от резиденти брейди-, еврооблигации и глобални облигации, емитирани от правителството, са двата основни фактора за намаляването на портфейлните инвестиции -

пасиви със 122.8 млн. евро. Активите във валутни депозити на търговските банки в чужбина намаляват с 281.2 млн. евро, като това се свързва с увеличената кредитна активност в страната. Очакванията са тази тенденция от последните две години да се запази през 2004 г. и да затихне в средносрочен период. Съществен принос в положителното салдо на финансовата сметка има перото *други инвестиции* - пасиви, които нарастват с 588.9 млн. евро. Този ръст се дължи на голямото нарастване на депозитите на нерезиденти в страната (258.7 млн. евро), както и на увеличените задължения на частния нефинансов сектор по финансови заеми (239.8 млн. евро). Тези потоци ще запазят посоката си към страната, тъй като не се очаква значителна промяна в лихвения диференциал между България и ЕС или САЩ през 2004 г.

Общият баланс на страната е положителен в размер на 630.3 млн. евро., като статията грешки и пропуски е положителна и възлиза на 354.4 млн. евро. Нетните задължения на България към МВФ се увеличават с 35.3 млн. евро. През 2003 г. е получен и заем от световната банка в размер на 151.2 млн. евро. Валутните резерви на БНБ нарастват с 816.7 млн. евро спрямо края на 2002 г., при изключване на измененията, дължащи се на курсови разлики. В края на годината съотношението валутни резерви на БНБ/внос на стоки и нефакторни услуги се подобрява спрямо края на 2002 г.

През следващите две години се очаква дефицитът по текущата сметка да се увеличи в номинално изражение, но да бъде изцяло покрит от нетните ПЧИ и другите финансови потоци към страната. В резултат на това, не се очаква натиск върху валутните резерви на България. ○

ДИНАМИКАТА НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА СПОРЕД ВЪНШНИ ОЦЕНКИ

Доверието в българската икономика продължи да нараства през 2003 г. Не случайно през изминалата година нейният кредитен рейтинг бе повишен. През 2003 г. Moody's и S&P's оценяват перспективата пред развитието на българската икономика като стабилно, като съответно повишават кредитния рейтинг съответно на Bа2 и ВВ+. Другите две кредитни агенции - Fitch и JCRA оценяват като положителна перспективата пред икономиката. Подобрените очаквания до голяма степен се основават както на постигната макроикономическа стабилност в страната, така и на предстоящото пълноправно членство в ЕС, което ще доведе до по-пълното интегриране на българската икономика в единния европейски пазар и ще повиши предвидимостта на нейното развитие. Не трябва да се забравя и факта, че Европейската комисия (ЕК)²⁰ призна България за функционираща пазарна икономика, а през 2003 г. обяви българската икономика за способна да се справи с конкурентните сили в ЕС в краткосрочен план. ЕС още веднъж изрази сериозната си политическа и икономическа подкрепа на кандидатурата на България чрез гласуваната на 10 февруари 2004 г. финансова рамка.

Кредитен рейтинг на Fitch и JCRA						
Държава	Fitch			JCRA		
	рейтинг	перспектива	дата	рейтинг	перспектива	дата
България	BB+	положителна	24.07.2003	BBB-	положителна	02.07.2003
Чехия	A-	стабилна	20.06.2003	A	стабилна	01.05.2003
Кипър	A+	положителна	04.11.2003			
Естония	A-	положителна	22.10.2003			
Унгария	A-	негативна	15.07.2003	A+	стабилна	22.03.2004
Латвия	BBB+	положителна	04.11.2003			
Литва	BBB+	положителна	28.01.2004			
Малта	A	положителна	04.11.2003			
Полша	BBB+	негативна	04.11.2003	A-	стабилна	08.05.2003
Румъния	BB	стабилна	18.12.2003	BB	положителна	17.12.2003
Словакия	BBB+	положителна	22.01.2004	BBB+	стабилна	20.02.2003
Словения	A+	положителна	04.11.2003			

Като цяло, повишените кредитни рейтинги се влияят от предстоящото членство на страните в ЕС и от задължението на присъединяващите се страни да спазват Маастрихтските

²⁰ В Редовния доклад от 9.10.2002 г.

критерии²¹. През май 2004 г. 10 от разгледаните по-горе страни (с изключение на България и Румъния) ще станат пълноправни членки на ЕС. За България и Румъния като вероятна дата на присъединяване към ЕС се счита 1 януари 2007 г. Според коментари на ЕК, се очаква до края на 2004 г. България да приключи преговорите по оставащите 4 незатворени преговорни глави²². В по-незавидно положение е Румъния, на която предстои да затвори още 8 преговорни глави, като в същото време ЕК постави под въпрос продължаването на преговорите със страната поради скандалите с незаконни осиновявания в чужбина и нарушаване на човешките права на децата, както и поради доказателствата за корупция в румънското правителство. Въпреки подобрените оценки за България, тя все още остава страна с относително нисък кредитен рейтинг в сравнение с останалите присъединяващи се страни.

Подобрените като цяло перспективи пред българската икономика във връзка с предстоящото членство на страната в Европейския съюз намират отражение и в степента на бизнес сътрудничество и в дълбочината на бизнес връзките между България, от една страна и европейските страни, от друга. България се превръща в привлекателно място за чуждестранните инвеститори

Една от формите на бизнес сътрудничество е участието на чуждестранни фирми в капитала на местните фирми. По този начин се обменят управленски и технологични умения, което е една от слабите страни на частните фирми в България. Положителна страна на бизнес сътрудничеството е също така обменът на знания и внедряването на иновации, както и въвеждане на т.нар. „best practices“. Към март 2004 г. в България са създадени 3505 местни фирми с чуждестранно участие на фирми от европейските страни²³. Сред тях най-голям е дялът на фирмите от Кипър (14%), Германия (13.2%) и Гърция (11.4%). Макар и по-слабо, чуждестранно участие в местни фирми имат и фирми от други европейски страни.

Показателно за подобрения бизнесклимат в страната и способността ѝ да привлича чуждестранни инвеститори е и броят на клоновете на чуждестранни лица. Към март 2004 г. в България са възникнали 235 активни субекти²⁴, като през 2002 и 2003 г. са създадени съответно 15 и 27 нови клона на чуждестранни фирми. От тях 16.2% са от Гърция, 11.2% от Германия, 10.2% от Великобритания и 9.8% от Турция. Фирмите от страни като Чехия (6.4%), Македония (6%) и Австрия също създават свои клонове в България. Прави впечатление фактът, че в капитала на българските фирми участват предимно фирми от по-напредналите в икономическото си развитие държави (като тези от ЕС). Същото е в сила и относно произхода на фирмите, които правят свои клонове тук. Като се има предвид, че фирмите в присъединяващите се страни тепърва ще се развиват, може да се очаква, че в бъдеще те ще насочват своите капитали към българския пазар, независимо дали под формата на участие в местни фирми или чрез създаване на свои клонове.

Сферата на дейност на българските фирми с чуждестранно участие е разнообразна, като се наблюдава по-голяма концентрация на фирми в сферата на услугите (35.9% или 1258 фирми) и в сферата на търговската дейност (търговия на едро и дребно и търговско посредничество) - 35%

²¹ Един от критериите е провеждането на строга и разумна бюджетна политика.

²² Глава 6 „Конкуренция“, Глава 7 „Земеделие“, Глава 21 „Регионална политика“ и Глава 29 „Регионална политика“.

²³ Според данни от БУЛСТАТ, НСИ.

²⁴ Според данни от БУЛСТАТ, НСИ.

Български фирми с чуждестранно участие

Български фирми с чуждестранно участие към март 2004 г.

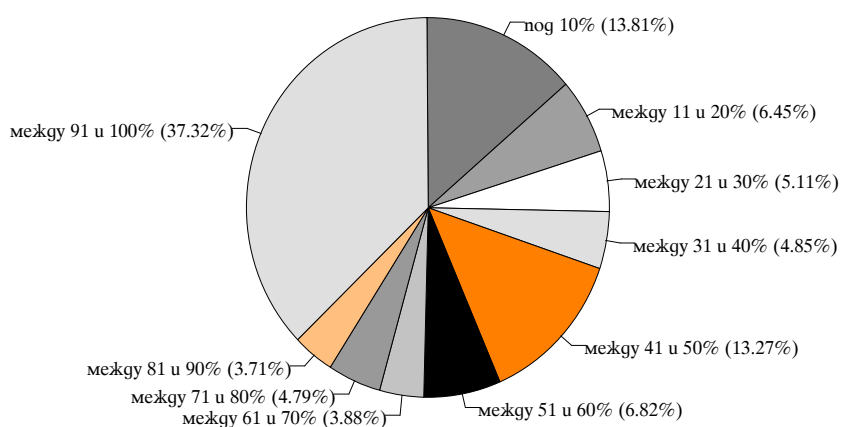
Държава	Към 2002 г. вкл.		През 2002 г.		През 2003 г.		През 2004 г.	
	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%
Присъединяващи се страни	662	20.9	51	18.1	59	19.6	6	18.8
Чешка Република	80	2.5	4	1.4	5	1.7	0	0.0
Естония	4	0.1	0	0.0	0	0.0	0	0.0
Унгария	59	1.9	4	1.4	7	2.3	0	0.0
Латвия	5	0.2	0	0.0	0	0.0	0	0.0
Литва	1	0.0	1	0.4	0	0.0	0	0.0
Полша	25	0.8	3	1.1	1	0.3	0	0.0
Словакия	22	0.7	0	0.0	1	0.3	0	0.0
Словения	5	0.2	0	0.0	6	2.0	0	0.0
Малта	12	0.4	0	0.0	2	0.7	0	0.0
Кипър	449	14.2	39	13.9	37	12.3	6	18.8
ЕС-15	2212	69.7	199	70.8	222	73.8	24	75.0
Австрия	290	9.1	27	9.6	26	8.6	6	18.8
Белгия	57	1.8	9	3.2	4	1.3	0	0.0
Дания	33	1.0	0	0.0	3	1.0	2	6.3
Германия	443	14.0	35	12.5	31	10.3	6	18.8
Гърция	364	11.5	29	10.3	34	11.3	2	6.3
Ирландия (EYRE)	27	0.9	0	0.0	4	1.3	0	0.0
Италия	280	8.8	28	10.0	30	10.0	2	6.3
Люксембург	49	1.5	7	2.5	11	3.7	1	3.1
Испания	45	1.4	8	2.8	8	2.7	0	0.0
Швеция	21	0.7	0	0.0	1	0.3	1	3.1
Великобритания	239	7.5	17	6.0	33	11.0	0	0.0
Нидерландия	190	6.0	15	5.3	23	7.6	3	9.4
Финландия	11	0.3	0	0.0	0	0.0	0	0.0
Франция	145	4.6	21	7.5	11	3.7	1	3.1
Португалия	18	0.6	3	1.1	3	1.0	0	0.0
Други	298	9.4	31	11.0	20	6.6	2	6.3
Румъния	19	0.6	3	1.1	3	1.0	2	6.3
Турция	178	5.6	26	9.3	15	5.0	0	0.0
Хърватско	4	0.1	0	0.0	1	0.3	0	0.0
Македония	36	1.1	1	0.4	0	0.0	0	0.0
Албания	1	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0
Босна и Херцеговина	1	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0
Югославия	59	1.9	1	0.4	1	0.3	0	0.0
ОБЩО	3172	100.0	281	100.0	301	100.0	32	100.0

или 1226 фирми. Сред фирмите, занимаващи се с търговска дейност, 47.6% се занимават с търговия на едро, 32.4% с търговско посредничество и 20% с търговия на дребно. От това може да се направи извода, че чуждестранните фирми и инвеститори се насочват предимно към дейности със сравнително по-бърз оборот на капитала и относително по-ниски инвестиции. Подобна структура по видове дейности се наблюдава и по отношение на клоновете на чуждестранните лица в България - 40.2% се занимават с търговска дейност (предимно търговия на едро и търговско посредничество) и 30.8% са с дейност в сферата на услугите.

В 1961 от разгледаните фирми (55.9%), чуждестранната фирма притежава повече от 51% от капитала на българската фирма. По-голяма част от фирмите (37.3%) притежават между 90 и 100% от капитала на местната фирма, което е доказателство за дългосрочните интереси на чуждестранните фирми. В 13.8% от разгледаните фирми чуждестранната фирма притежава по-малко от 10% от капитала, а в 13.3% от тях - между 40 и 50%.

Дялово участие на чуждестранните инвеститори в капитала на българските фирми

(към март 2004 г., %)

Източник: Булстат, НСИ

Чуждестранните инвеститори от европейските страни са с относително дългосрочни интереси в страната и виждат положителна перспектива за развитието на българския пазар и нарастващи възможности за разрастване на своя бизнес след приемането на страната за пълноправна членка на ЕС и присъединяването ѝ към

единния европейски пазар. Това ще повиши обмяната на опит, по-бързото обновяване на съществуващите и въвеждането на модерни технологии в страната и ще доведе до по-голяма ефективност на частния бизнес, а оттам и на икономиката. Освен това, бизнес сътрудничеството между България и тези страни ще създаде нови работни места и ще доведе до въвеждането на добрите практики от ЕС в бизнес културата на българските фирми. ○

СЕРИЯ „АНАЛИЗИ НА ИКОНОМИЧЕСКАТА ПОЛИТИКА“

1. Доклад за хода на стопанската реформа и задачите на икономическата политика до края на 1991г. (юли 1991г.)
2. Р. Аврамов (ред.) - Икономическата стабилизация в България през 1992г. (юни 1992г.)
3. Bulgaria - The Economic Situation and Outlook. The Status of the Reform Process (May 1993)
4. Външноикономическата стратегия на България в условията на прехода (януари 1997г.)

СЕРИЯ „ИКОНОМИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ“

1. М. Ненова - Изпълнение на бюджета през 1991г. и изводи за бюджетната политика през 1992г. (март 1992г.)
2. М. Жечева, Р. Аврамов, В. Чавдаров - Инфлацията и лихвения процент през 1991г. (март 1992г.)
3. Ст. Бързашки - Заетостта и безработицата в процеса на стабилизация (март 1992г.)
4. Н. Георгиев, Н. Господинов - Паричната политика: механизми и резултати (март 1992г.)
5. Р. Инджова - Приватизацията в България (юли 1992г.)
6. М. Жечева, Н. Милева - Ценовият контрол и инфлацията в България през 1991 - 1992 година (ноември 1992г.)
7. К. Генев - Паричната политика през 1992г.: инструменти и резултати (април 1993г.)
8. М. Ненова - Регулиране на работната заплата: опитът на България през 1991 - 1992г. (април 1993г.)
9. N. Gueorguiev - Some Tests of Random Walk Hypothesis for Bulgarian Foreign Exchange Rates (August 1993)
10. Л. Димитров - Безработицата в България 1991-1993г. (май 1994г.)
11. М. Жечева - Домакинствата и финансовите потоци в българската икономика (септември 1994г.)
12. Н. Милева - Селското стопанство и аграрната политика през 1994 г. (февруари 1995г.)
13. М. Ненова, Алфредо Канавесе - Поведение на държавните предприятия и инфлация (юни 1996г.)
14. И. Георгиев, П. Петрова, Г. Стоянова - Приложение на коинтеграционния анализ /Инфлация. Потребителска функция/ (юни 1996г.)
15. Л. Димитров - Динамика на работната заплата в България и перспективи. (август 1998г.)
16. Р. Кръстев - Свободна търговия или протекционизъм. Конкуренцията като антиинфлационен фактор. (август 1998г.)

17. Л. Димитров - Бюджетните ограничения на фирмите през периода 1996 - 1997г. (август 1999г.)

18. Г. Чукалев - Инфлацията в България след въвеждането на паричен съвет. Анализ на факторите. (юни 2000г.)

19. Г. Чукалев - Ефектът Balassa - Samuelson в България. (март 2002г.)

20. Цв. Манчев - Управление на капиталовите потоци в България. (юни 2002г.)

21. С. Barber, A. Vassilev - Equilibrium exchange rate determination for the case of Bulgaria. (April 2003)

22. К. Ганев - Статистически оценки на отклоненията от макроикономическия потенциал. Приложение за икономиката на България. (март 2004г.)

СЕРИЯ „КОНЮНКТУРНИ ОБЗОРИ“ ПЕРИОДИЧНИ

1. Месечни конюнктурни обзори (от октомври 1991г.)

2. Тримесечни конюнктурни обзори (от I тримесечие 1992г. до IV тримесечие 1993г.)

3. Шестмесечни доклади

4. Годишни доклади за състоянието на българската икономика (1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002г.)

5. Ad hoc месечен бюлетин.

* * *

ПРЕХОДЪТ. Сборник студии под редакцията на Румен Аврамов и Венцислав Антонов (ноември 1994г.)

БЪЛГАРИЯ ПО ПЪТЯ КЪМ ЕВРОПА. Сборник студии по проблемите на макроикономическото развитие на България и асоциирането на страната към Европейския съюз (септември 1996г.)